

Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Qeveria - Vlada - Government

Zyra e Kryeministrit - Ured Premijera - Office of the Prime Minister

**NACIONALNA STRATEGIJA RAZVOJA (NSR)
2016-2021**

**Priština,
Januar, 2015**

SADRŽAJ

Vizija	4
Zašto ljudski kapital?	11
Intervencije NSR.....	11
1. Sveobuhvatanje u predškolskom i predosnovnom obrazovanju	12
2. Poboljšanje kvaliteta nastave u preduniverzitetskom obrazovanju.....	13
3. Bolje povezivanje između obrazovnog sistema i tržišta rada	14
4. Jačanje funkcija ispita, inspekcije i akreditacije u obrazovnom sistemu.....	15
5. Optimizacija troškova na obrazovanje kroz sistem podataka.....	16
6. Kratkoročno angažovanje stručnjaka i studenata iz dijaspore	17
7. Rešavanje neformalnog zapošljavanja i stvaranje prikladnih uslova za rad	18
Zašto dobro upravljanje i vladavina zakona?	20
Intervencije NSR-a	20
8. Dalje poboljšanje u pružanju usluga biznisima i građanima	21
9. Smanjenje administrativnih prepreka za licence i dozvole.....	22
10. Poboljšanje efikasnosti inspekcijskog sistema	23
11. Usvajanje politika zasnovanih na podacima	24
12. Zatvaranje prostora za zloupotrebe u sistemu javne nabavke.....	25
13. Ojačanje sistema imovinskih prava	26
14. Povećanje efikasnosti sudova u rešavanju slučajeva	27
15. Borba protiv neformalnosti stvaranjem jedne agencije za prikupljanje prihoda	28
Zašto konkurentne industrije?	30
Intervencije NSR-a.....	30
16. Deblokiranje fonda privatizacije i korišćenje sredstava za razvoj.....	31
17. Restrukturiranje i revitalizacija Trepče	32
18. Održivo upravljanje korporacijama sa deonicama države.....	33
19. Stvaranje mreže i razvoj grupisanih preduzeća	34
20. Uredjivanje poljoprivrednog zemljišta	35
21. Prelazak MSP-a na aktivnosti sa većom dodatnom vrednošću	36
22. Promovisanje direktnih stranih investicija (DSI) i jačanje uloge dijaspore u ekonomskom razvoju	37
23. Povećanje finansijskog pristupa za kosovska preduzeća	38
24. Korišćenje mineralnog potencijala Kosova	39
Zašto infrastruktura?	41
Intervencije NSR-a.....	41
25. Izgradnja novih energetske kapaciteta i održiva energija	42
26. Stvaranje otvorenog i konkurentnog tržišta električne energije	43
27. Smanjenje potrošnje energije kroz mere efikasnosti	44
28. Racionalno korišćenje obnovljivih izvora energije.....	45
29. Dalji razvoj drumske i železničke infrastrukture	46
30. Prostiranje infrastrukture informatičke tehnologije	47
31. Poljoprivredna infrastruktura u funkciji agro-biznisa	48
32. Racionalno korišćenje i povećanje kapaciteta vodenih resursa	49

33. Održivo korišćenje i upravljanje šumama	50
34. Održivo upravljanje otpacima.....	51
Sprovedjenje Nacionalne strategije razvoja	53
1) Planiranje aktivnosti.....	53
2) Povezivanje sa drugim okvirima strateškog planiranja.....	54
3) Izdvajanje resursa	54
4) Jačanje kapaciteta	55
5) Praćenje progressa	56
6) Procena rezultata.....	56

VIZIJA

ZAŠTO I ŠTA JE STRATEGIJA NACIONALNOG RAZVOJA?

Republika Kosovo je u **važnoj fazi kada je potrebno usmeriti razvojnu agendu ka evropskim integracijama u svim oblastima**. Ovakava evropska razvojna orijentacija sledila je posle prevazilaženja vanredne faze i posleratne stabilizacije i tokom 1999-2007 godine i državotvorne faze u periodu nakon proglašenja nezavisnosti. Tokom vanredne faze i stabilizacije, mi kao društvo, sa našim međunarodnim partnerima bili smo fokusirani na rekonstrukciju osnovne uništene infrastrukture i na stvaranju normalnih uslove života. Zatim, u fazi izgradnje države, naša energija je bila usmerena u pravcu izgradnje institucionalne strukture države, kao i osnovne fizičke infrastrukture za razvoj i dobrobit. Na taj način, javne investicije su bile usmerene ka uspostavljanju novih državnih institucija i izgradnji infrastrukture obrazovanja i zdravstva i ostale infrastrukture, neophodne za održiv razvoj.

U međuvremenu dok su stope privrednog rasta u poslednjih nekoliko godina bile znatne i zadovoljavajuće s obzirom na globalnu ekonomsku krizu - u proseku 3,3% godišnje od 2009. godine - i imale efekat na smanjenje nivoa siromaštva uopšte, one mogu da budu još veće. U stvari, one treba da budu veće da bi Kosovu omogućile održiv razvoj i ostvarivanje viših standarda življenja. Dohodak po glavi stanovnika na Kosovu su na nivou od 11%u odnosu na zemlje Evropske unije a da bi se postigao nivo EU-a Kosovu je potrebna stopa rasta od oko 8% u narednih 30 godina. Takođe, s obzirom da Kosovo stoji ispod proseka zemalja Jugoistočne Evrope koje nisu članice EU-a zasnivajući se na nizu glavnih ekonomskih i socijalnih indikatora, koji govore o nivou privrede i kvaliteta života, prvobitan cilj je da se postigne nivo ovih zemalja (ilustrovano u tabeli u nastavku).

Uporedjenje pet izbranih pokazatelja

Pokazatelj	Kosovo	Prosek zemalja Jugoistočne Evrope koje nisu članice EU-a
Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika	€2.935	€3.504
Procenat nezaposlenosti	30,1%	20,8%
Učešće na tržištu rada	40,5%	49,7%
Procenat stanovništva koja žive u siromaštvu	29,9%	19,7%
Odnos između izvoza i uvoza	12.0%	46.5%

Stoga, u ovoj novoj fazi razvoja Kosova, **potreban je novi pristup razvojnim politikama**. Ovaj nov pristup se bavi svim faktorima koji danas ograničavaju ekonomski rast i poboljšanje životnog standarda, i koji tretira razvoj kao multidimenzionalan poduhvat. U tom smislu, Kosovo ne pati od nedostatka konkretnih strategija i inicijativa koje imaju za cilj uklanjanje prepreka u razvoju, pojedinačno. U stvari, imamo brojne i detaljne sektorske strategije, ali zbog ograničenih kapaciteta se suočavamo sa poteškoćama u njihovoj implementaciji.

Potrebno je da postojeće politike i strategije budu integrisane u zajedničku usmeravajuću osovinu, dok istinska politika razvoja države zahteva da one međusobno deluju ne samo u koherenciji jedna sa drugom, nego i da se sužava fokus brojnih njihovih mera, izborom **"najviših prioriteta zemlje"**.

Nacionalna Strategija razvoja (2016-2021) je upravo ovaj spisak visokih prioriteta. To je dokument koji ima za cilj da odgovori na glavne prepreke na razvoj Kosova. Stvaranje ovakvog dokumenta, kao polaznu tačku ima činjenicu **da je jedna od glavnih prepreka za održiv ekonomski razvoj naše**

zemlje sama koordinacija razvojne politike i institucionalnih procesa, identifikovanih po raznim studijama domaćih i međunarodnih institucija.

Stvaranje ovakve listu prioriteta, u obliku kišobranske strategije, će omogućiti **stvaranje sinergije** između različitih inicijativa, sprečavanje dvostrukih institucionalnih procesa, veću efikasnost rada, usmeravanje podrške razvojnih partnera, kao i uspostavljanje jake orijentacione baze za institucije Kosova i odgovornosti prema građanima. Nosioци ovog dokumenta smo svi - državne institucije, privatni sektor, civilno društvo, razvojni partneri, idr – jer mere predviđene u ovom dokumentu **zahtevaju doprinos svakog od nas** kako bi one bile efektvne, bilo kao imlementi, bilo kao pratioci toga.

NSR se takođe **razlikuje od drugih dokumenata za usmeravanje politika**, jer kao takva obuhvata period izvan mandata jedne vlade i fokusira se na prioritete od izuzetnog značaja. Kao usmeravajući dokument razvojnih politika ne bavi se svim aspektima upravljanja, nego samo onima koji se odnose na sveobuhvatan ekonomski i društveni razvoj. Štaviše, on predstavlja dokument razvojnih inicijativa kao nacionalnih ciljeva koji imaju širok društveni konsenzus.

Istovremeno, NSR je u skladu sa drugim strateškim procesima, kao što je proces evropskih integracija kroz sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) ili Programa ekonomskih reformi (PER). To zato što su mere predviđene u NSR uglavnom sinhronizovane sa prioritetima ekonomskih i institucionalnih reformi neophodnih za integraciju Kosova u Evropsku uniju.

NSR je **dokument pripremljen od strane kosovskih institucija**, uz vodeću i ulogu koordinatora Kancelarije za strateško planiranje (KSP), mandatirane od premijera Republike Kosovo, i uz tehničku podršku Kancelarije Evropske komisije na Kosovu. Proces za izradu ovog dokumenta je počeo odlukom Vlade od 3. juna 2015. godine i nastavljen procesom konsultacija u okviru državnih mehanizama kroz radne grupe, na osnovu pripremnog i studijskog rada koji je obavila KSP u prethodnoj godini. Dokument je otvoren i za konsultacije sa javnošću, kako bi se dobile preporuke i ideje od strane civilnog društva, privatnog sektora i drugih zainteresovanih strana.

UPUTNA NAČELA I STRUKTURA PRIORITETA

Izbor prioriteta i mera NSR-a je izvršen po osnovu dva opšta načela. Prvo načelo je potreba da se obezbedi **veća godišnja stopa ekonomskog rasta**. To podrazumeva potrebu povećanja prihoda, a samim tim i zapošljavanja i socijalne dobrobiti za građane Kosova. Drugo načelo je potreba da se istovremeno obezbedi ekonomski rast i **socijalna kohezija i sveobuhvatanje**, što znači da ne budu isključene određene grupe društva iz koristi od ekonomskog rasta. Sveobuhvatnost je neophodna ne samo zato što je preduslov za socijalnu pravdu i koheziju, nego i zbog toga, što kao takva omogućava što veći i što održiviji ekonomski rast.

Oslanjajući se na ovim osnovnim načelima, tokom preliminarnih analiza i studija koje su prethodile izradi NSR-a i procesu konsultacija su strukturno identifikovane **glavne prepreke** koje onemogućavaju veću stopu ekonomskog rasta i povećanja sveobuhvatnosti. Zatim su identifikovane i **potrebne intervencije** ili mere koje će biti preduzete tokom narednih pet godina kako bi se uklonile ove prepreke, i deblokirao ekonomski i socijalni potencijal zemlje.

Priroda prepreka u ekonomski rast i svestrani razvoj je veoma složena. Ali, izraženo u ekonomskom smislu, zajednički imenitelj ovih prepreka je činjenica da one utiču, direktno ili indirektno, u na ograničavanje količine i produktivnosti kapitala i radne snage u zemlji - dva ključna faktora neophodnih za rast privrede. Konkretnije, ove prepreke ometaju ekonomski rast izazivajući poremećaje na tržištu i institucionalne propuste; obeshrabrujući investicije privatnog sektora i inovacije, i čineći da resursi zemlje ne budu korišćeni na najefikasniji i najefektniji mogući način

S druge strane, **priroda identifikovanih intervencija** na ove prepreke je pragmatična, dok je fokus na ostvarivanje ciljanih rezultata za ekonomski rast i sveobuhvatnost, a ne na ideološkim predrasudama o potrebi za uplitanje države, ili ostavljanje stvari u potpunosti u ruke slobodnog tržišta. SNR polazi od jasnog načela da će se kosovska privreda razvijati imajući kao stub privatni sektor i konkurentnost, kao najefikasnijeg oblika stvaranja vrednosti i raspodele resursa u privredi. Ali i za ovo ponekad je opravdano da se čine izuzeci u strateškim sektorima, dok je aktivna uloga države bez sumnje takođe neophodna da se omogući rast i jačanje privatnog sektora.

Treba napomenuti da su određene intervencije načelno kao uputne usmeravajuće, gde je glavni fokus da se one definišu kao prioriteti, **a ne nužno njihov razvoj kao detaljnih konačnih intervencije**. U mnogim sektorima, naša zemlja je već identifikovala jasne prioritete i oblik rešavanja izazova, stoga i mere predviđene u ovim sektorima su detaljne. U nekim drugim potrebna su dalja proučavanja i konsultacije da bi se došlo do pojedinačnih rešenja, tako da su opcije ostavljene otvorenije ili uopštenije. Da bi se uradio strateški okvirni dokument kao što je NSR ne može se čekati trenutaka da svi izazovi imaju detaljna gotova rešenja. Tamo gde su rešenja još više uopštenija, barem potreba za intervencijom je utvrđena kao prioritet, tako da dokument kao takav ne treba posmatrati kao krut, nego kao nešto u razvoju, koji će biti dopunjen u narednim godinama kroz specifične sektorske politike i strategije.

Po strukturi, NSR je podeljena u četiri tematska stuba, a to su: ljudski kapital, vladavina prava i dobro upravljanje, razvoj konkurentnih industrija, kao i razvoj infrastrukture. Ovi stubovi čine da ovo bude strategija koja **obećava rad, zakon, poslovanje i izgradnju (PLAN)**.

Da bi se razumela logika ovih stubova i njihova medjusobna povezanost, zamislite jedan biznis koji namerava da investira na Kosovu i uslove koje su mu potrebni za postizanje uspeha. Ovaj biznis traži ono što zahtevaju stubovi NSR: kvalifikovanu radnu snagu, vladavinu prava, šeme podrške za poslovanje i održivu infrastrukturu. Ispunjavanje ovih uslova za sve biznise vodi na putu ka ekonomskom razvoju.

Ali ovi stubovi imaju smisla i adekvatne razvojne efekte samo ako budu realizovani u potpunosti, jer njihov uspeh leži u sinergiji koja nastaje iz interakcije mera, u potpunom medjusobnom skladu. Na primer, efekat investicija u infrastrukturu (Stub 4) je višestruko veći ako se paralelno zatvaraju prostori koji omogućavaju zloupotrebe u sistemu javnih nabavki (Stub 2), jer na ovaj način investicija ide tamo gde bi trebalo i uz manje troškove. Obezbedjenje šeme za garantovanje kredita za biznise (Stub 3) će biti od pomoći za neku drugačiju industriju uz rešavanje problema vezanih za prateću infrastrukturu (Stub 4).

STUB 1: NSR JE PLAN RADA

Ekonomija jedne zemlje se u velikoj meri zasniva na sopstven ljudski kapital, stoga i prvi stub strategije **ne slučajno tretira ovo pitanje**. Politika u zemljama u razvoju često je ograničena samo na značaj raspologanja infrastrukturom ili prirodnim resursima, ali da bi se koristili prirodni resursi i infrastruktura jedne zemlje, treba vam kvalifikovana radna snaga koja zna kako da proizvode stvari od vrednosti.

Kosovo danas, **stoji lošije u odnosu na regiona u pogledu osbosobljene radne snage**. U vreme kada nezaposlenost u zemlji je veoma visoka, paradoks je da mnoge kompanije imaju problema naći sposobne radnike. Jedan od glavnih razloga je sistem obrazovanja, odnosno nizak procenat obuhvatanja dece u predškolskim programima i kvalitet nastave. Drugi problem takođe predstavlja nedostatak kompatibilnosti stečenih sposobnosti i veština sa zahtevima tržišta rada, dok nedostaje veza u trouglu između škola, biznisa i zajednica. U tom smislu, nismo dovoljno kapitalizovali ni u veštinama pripadnika dijaspore. Nedostatak kvalifikovane radne snage obeshrabruje investicije i predstavlja prepreku za naša preduzeća da povećaju njihovu produktivnost i konkurentnost.

Stoga, u narednih šest godina, PLAN ima za cilj da orientiše politiku u tom pravcu kako bi **radna snaga Kosova bila pretvorena u pokretač razvoja**. To će se učiniti uklanjanjem nedostataka u obrazovnom sistemu i korišćenjem ljudskog kapitala dijaspore za transfer znanja. Što se tiče obrazovanja, predviđene mere će omogućiti da se poveća učešće dece uzrasta od 0-6 godina u predškolskim programima, poboljša kvalitet nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju, kao i da se programi bolje povežu sa potrebama tržišta rada. Ove mere će se pretvoriti u veći uspeh učenika u školama. Državne institucije će takođe raditi na jačanju mehanizama odgovornosti, u cilju povezivanja uspeha nastavnika sa podsticajima ili kaznama, i da se poboljša sistem planiranja troškova, tako da svaki cent potrošen u obrazovanje bude efektivniji.

Investicije u ljudski kapital će dati svoje rezultate u kasnijim fazama, ali povraćaj investicija je siguran. Kvalifikovanija radna snaga će obezbediti **ne samo veću stopu ekonomskog rasta, nego sveopšti rast**. To zato što povećanje obuhvatanja dece u obrazovnim programima, poboljšanje kvaliteta obrazovanja i bolje povezivanje između škole i tržišta rada omogućice deci iz siromašnih porodica da steknu adekvatne sposobnost i veštine da se integrišu u tržište rada.

STUB 2: NSR JE PLAN ZA JAČANJE VLADAVINE ZAKONA

Vladavina prava i dobro upravljanje su važni ne samo zato što obezbeđuju socijalnu pravdu. **nego i zato što sigurnost i efikasnost institucija su preduslov da zemlja može imati ekonomsko blagostanje**. Izgradnja društva zasnovanog na tržišnoj privredi zahteva poverenje u pravičnost i nepristrasnost institucija, kao i njihovu efikasnost u pružanju usluga. Malo ko želi da živi, a kamoli da uloži novac u zemlji u kojoj država nije istovremeno i zaštitnik javnog interesa, i zaštitnik slobodnog preduzetništva, jer samo na ovaj način se može stvoriti fer konkurencija i prikladan ambijent za poslovanje. Pravna nesigurnost potiskuje duh preduzetništva, obeshrabruje investicije, stvara nejednakost na otvorenom i konkurentnom tržištu rezultirajući smanjenim ekonomskim rastom.

Kosovo je postiglo mnogo u izgradnji institucija i neophodne pravne infrastrukture, naročito uzimajući u obzir činjenicu da se počelo od nule. Ali naša zemlja se suočava sa mnogim **izazovima u pogledu efikasnosti i nepristrasnosti države u pružanju efektivnih i pravičnih usluga** tako da ovi izazovi predstavljaju prepreku za sevuobuhvatan ekonomski rast.

Danas na Kosovu sudovima je potrebno veoma dugo vremena da reši slučajeve. To povećava troškove procesa i obeshrabruje građane i preduzeća da prijave slučajeve za zaštitu njihovih prava i interesa. Kosovo ima problema sa imovinskim pravima, što je takođe obeshrabrujuće za investicije i to ograničava mogućnost građanima da dobiju investicione kredite ostavljajući imovinu kao garanciju. Sistem javnih nabavki do sada je bio u zastoju i popraćen velikim problemima koji su sprečavali usmeravanje javnih fondova u celini, u funkciji razvoja. S druge strane, u toku izgradnje države, naša država i javna uprava su stvorile pravila i administrativne procedure, od kojih su neke nepotrebne i izazivaju neefikasnosti i nepotrebne troškove, kao za zemlju tako i za poslovanje. Inspektorati, sa druge strane, kao državni mehanizmi za obezbeđenje fer konkurencije na tržištu nisu dovoljno ojačani za obavljanje zadatka.

Iz tih razloga, **NSR ima za cilj da poveća podršku države za biznise i u dobrobit građana**, radi podsticanja investicija i na taj način omogućiti veći privredni rast i jednak tretman svih građana pred državnim institucijama. Zbog toga, su predviđene mere koje će ciljati jačanje sistema imovinskih prava i brže rešavanje predmeta od strane sudova. Takođe, u NSR su predviđene mere koje će smanjiti vremenske i finansijske barijere zbog administrativnih procesa za poslovanje, koje će takođe smanjiti operativne troškove države. Jačanje inspektorata i zatvaranje rupa u sistemu javnih nabavki će obezbediti da tržište može da funkcioniše u okviru zakona i da državni resursi mogu biti usmereni ka razvojnim prioritetima, uključujući i one predviđene u NSR.

STUB 3: NSR JE PLAN ZA POSLOVANJE

Stvaranje novih industrija i razvoj postojećih u potpuno otvorenoj konkurenciji predstavlja izazov, naročito za zemlje u razvoju. U slučaju Kosova, nakon kolapsa industrije iz doba komunizma, u suštini, zemlja prolazi kroz fazu ponovne industrijalizacije, predvođene od privatnog sektora. U tom smislu, povlačenje direktnih stranih investicija (DSI) ili nicanje nacionalnih kompanija zahteva ne samo kvalifikovanu radnu snagu i vladavinu zakona, **nego i aktivnu ulogu države u uklanjanju tržišnih poremećaja i pružanju olakšavajućih i povoljnih usluga**, posebno kada je reč o strateškim sektorima. U interesu Kosova je da stimuliše prelazak privrede na aktivnosti od veće dodatnu vrednosti i tržišne proizvode, jer samo ovaj kvalitativni skok bi mogao povećati dohodak u privredi.

Do sada, preduzeća i industrije na Kosovu su nastale i rasle bez aktivne uloge države, dok su institucionalni mehanizmi podrške, ali i investicije u strateškim industrijskim kapacitetima, bili ograničeni. **S obzirom na prirodu izazova i problema sa kojima se suočavaju preduzeća na Kosovu, institucionalna podrška je više nego neophodna**. Kamatne stope su i dalje visoke, uprkos opadajućeg trenda poslednjih godina, vezane su rizikom koji procenjuju banke, dok se investicije percipiraju kao visoko rizične kako od stranih preduzeća tako i od onih iz dijaspore. Mnoga preduzeća imaju potencijal za rast, ali nemaju znanja i finansijska sredstva za postizanje potrebnih standarda kvaliteta za izvozna tržišta. Sa druge strane, preduzeća sa državnim deonicama i ona strateška kao što je Trepča, zahtevaju posebnu pažnju da se oporave ili da povećaju efikasnost, kao što takvu pažnju zahtevaju i posebni sektori kao što su poljoprivreda i agroindustrije, gde je npr. fragmentacija zemljišta, veliki problem za stvaranje ekonomije odgovarajućeg nivoa.

Iz tih razloga, NSR ima **za cilj da se poveća podrška država bude u procesu reindustrijalizacije na Kosovu**, kako bi naša privatna i javna preduzeća mogla rasti i preći na aktivnosti sa većom dodatnom vrednošću i proizvoditi robu za tržište ili usluge za izvoz. To, između ostalog, znači stvaranje olakšica i podsticanje za strateške investitore, ali i za projekte i inicijative koje ojačavaju konkurentnost preduzeća, posebno za postizanje standarda kvaliteta za izvoz. Podrška podrazumeva i stvaranje mehanizama za savetodavne usluge, pružanje garancija za kredite ili olakšavanje stvaranja mreža i industrijskih grupa ("klastera"). U slučaju dijaspore, podrška znači takodje i stvaranje šeme pripadajućih grantova koji bi stimulisali dijasporu za ulaganja u otvaranje preduzeća.

STUB 4: NSR JE PLAN ZA INFRASTRUKTURU

Značaj infrastrukture za razvoj zemlje je takoreći sam po sebi razumljiv. Studije pokazuju da su količina i kvalitet infrastrukture glavni faktor koji određuje poslovnu spremnost da se investira u nekoj zemlji. Jedno preduzeće i jedna zajednica ne može uspeti ako ne postoji redovno snabdevanje električnom energijom ili putevi kroz koje roba može biti plasirana na tržište.

Kosovo je u poslednjih nekoliko godina ostvarilo značajne rezultate u poboljšanju putne infrastrukture, posebno međunarodnih veza. Ali nedostatak finansijskih kapaciteta je učinio da za sada bude ostavljena po strani željeznička mreža. Najveći izazov ostaje **obezbeđivanje održivog i jeftinog snabdevanja električnom energijom**, jer su postojeći proizvodni kapaciteti zastareli, i nedostatak različitosti za uvoz znatno utiče na povećanje cena. Sa druge strane Informatička tehnologija je postala svakodnevno sredstvo za domaću upotrebu na Kosovu, ali ne i za poboljšanje operativnih procesa u privatnom sektoru, javnim institucijama i obrazovnim ustanovama. Industrijski razvoj i potražnja tržišta su počeli da vrše ozbiljan pritisak na prirodne resurse kao što su voda i drveće, oštećivši tako osnovnu infrastrukturu za život - ekosistem.

Iz tih razloga, NSR nastoji da, finansijske resurse države usmeri prema izgradnji **strateških infrastrukturnih kapaciteta koji će biti u funkciji razvoja**. U energetsom sektoru, pitanje sigurnosti snabdevanja će se rešiti izgradnjom novih kapaciteta na bazi lignita, dok će se sagledati mogućnosti za korišćenje obnovljivih izvora vode i biogasa. Pitanje koštanja će se rešavati putem diversifikacije

uvoznih izvora i smanjenjem potrošnje kroz mere efikasnosti energije . Infrastruktura drumskog saobraćaja će se proširiti završetkom međunarodnih autoputeva čija je izgradnja u toku započinjanjem izgradnje regionalnih autputeva, a u međuvremenu izvršiće se modernizacija jedine međunarodne železničke linije da bi se olakšalo prevoz minerala za izvoz i poljoprivrednih proizvoda. Posebne mere će takođe obezbediti investicije koje će omogućiti održivu upotrebu prirodnih resursa, obezbeđujući ravnotežu između potreba razvoja i zaštite životne sredine.

LJUDSKI
KAPITAL

Zašto ljudski kapital?

Jedan od razloga zašto kompanije iz razvijenih zemalja premeštaju njihove aktivnosti u zemljama u razvoju kao što je Kosovo, ili kada jedna kosovska kompanija ima prednost u odnosu na onu kompaniju u nekoj razvijenoj zemlji, jeste činjenica da u tim zemljama troškovi proizvodnje su manji zbog jeftinije radne snage. Jedan biznis će biti favorizovan ako mu je potrebno da troši manje novca da bi izneo proizvod na tržištu. Ali, da bi ova investija imala smisla, radnici na Kosovu treba da bude produktivni i vešti kao i oni u razvijenim zemljama. Investitor može da donese najmodernije mašine na Kosovu, ali pitanje je da li može da pronađe radnu snagu koja poseduje adekvatne veštine i kvalifikacije za rad sa takvim mašinama i za proizvodnju adekvatnog kvaliteta sa tim mašinama?

Ljudski kapital se odnosi na veštine radne snage da efektivno koristi fizički kapital, kao što su mašine. Nekim radnicima je potrebno manje vremena nego drugima da proizvedu isti stvar. Neki rade bolje od drugih. Ljudski kapital takodje ima veze sa sposobnošću ljudi da budu inovativni i da razviju novu tehnologiju, nove procese ili proizvode. Ove stvari determinišu uspeh kompanije na konkurentnom međunarodnom tržištu. Kao takvi, oni određuju da li će se država ravijati ili ne. Što sposobnija i vešta bude radnasa, toliko veći će biti prihodi radnika i privrede u celini.

Kada su u pitanju veštine, ne radi se samo o tehničkim veštinama, kao što su sečenje i oblikovanje proizvoda, nego i veštinama u poznavanju, kao što su logika i opravdanje, ili meke veštine kao što je odnos sa kolegama ili radna etika. Sticanje ovih veština u velikoj meri zavisi od kvaliteta obrazovnog sistema, njegovog povezivanja sa tržištem rada, uslovima u kojima ljudi rade na tržištu rada, ali i mogućnosti za sticanje veština kroz migriranje ili vraćanje mozga iz dijaspora.

Intervencije NSR-a

Povećanje obuhvatanja dece u predškolskim ustanovama. To će omogućiti veći uspeh u višim nivoima obrazovanja, smanjenje nejednakosti i povećanje učešća žena na tržištu rada. To znači da dete može da uči, dok u međuvremenu njegova majka radi.

Poboljšanje kvaliteta nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju. Ovo je preduslov za veći uspeh obrazovnog sistema i jačanje sposobnosti mladih za tržište rada. To znači da naši nastavnici koji uče našu decu su kvalifikovani za posao koji obavljaju.

Poboljšanje povezivanja između veština stečenih u obrazovanju i zahteva tržišta rada. To će doprineti smanjenju nezaposlenosti i jačanju kosovskih preduzeća. To znači da će učenik/ca stručne škole ili student/kinja univerziteta lakše moći da nadje praktičan rad tokom studija ili nakon studija, puno anagažovanje.

Jačanje mehanizama odgovornosti i sertifikacije u obrazovnom sistemu. To će omogućiti da škole i nastavnici snose odgovornost i budu nagrađeni za kvalitet rada, što će pomoći povećanje kvaliteta obrazovanja.

Poboljšanje planiranja troškova u obrazovnom sistemu. To će omogućiti uštede u državnom budžetu i preusmeravanje sredstava iz onih oblasti koje su manje prioritete u one prioritete.

Smanjenje neformalne zaposlenosti. To će omogućiti bolju zaštitu i unapredjenje radnika. Takođe, radnik/ca može koristiti odmor, imati pristup kreditima i bolje uslove na poslu.

Konkretno angažovanje stručnjaka i studenata iz dijaspora. To će omogućiti prenošenje stečenih znanja od naše dijaspora i jačanje njihovih veza sa domovinom. To znači da pojedini stručnjak za tehnologiju može biti finansijski podržan za razvoj nekog projekta u kosovskim institucijama ili privatnim kompanijama, a koji može da proizvede nešto na duži rok.

SVEOBUHVTANJE U PREDŠKOLSKOM I PREDOSNOVNOM OBRAZOVANJU

KOJI SU IZAZOVI? Obuhvatanje dece uzrasta od 0-6 godina na Kosovu u obrazovnim programima je mnogo niže nego u regionu. Upis u predškolsko i osnovno obrazovanje je na nivou od 25-30%, dok postoje razlike između urbanih i ruralnih područja (pri čemu obuhvatanje u ruralnim područjima je veoma nisko). Obuhvatanje u predškolskim ustanovama ima ključnu ulogu u bolji učinak na drugim nivoima obrazovanja, jer uzrast od 0-6 je od presudnog značaja za kognitivni razvoj. To takođe ima pozitivan efekat na povećanje učešća žena na tržištu rada, dok nedostatak predškolskih ustanova čini da oni budu prisiljeni da ostanu kod kuće.

KOJI SU RAZLOZI? Na nivou predškolskog obrazovanja, glavni problem je nedostatak fizičke infrastrukture i nastavnog kadra, dok na predosnovnom nivou najveći problem je manjkava infrastruktura.

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da poveća obuhvatanje dece u predškolsko i predosnovno obrazovanje. Konkretnije, cilj je da se postigne opšte obuhvatanje u predosnovno obrazovanje i da se poveća broj dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje za 5.000 njih godišnje do 2021 godine. To će biti ostvareno povećanjem broja javnih vrtića i povećanjem obuhvatanja u privatnim ustanovama.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Povećanje broja javnih vrtića. U početku će se izgraditi 18 vrtića za predškolsko vaspitanje i obrazovanje na osnovu predloga i zahteva opština sa najhitnijim potrebama i onih koji nemaju uopšte javne vrtiće. Paralelno će se izvršiti procena i identifikacija postojećih usluga predškolskog i predosnovnog obrazovanja, uključujući i javne i privatne pružaoce usluga, kao i procena jaza u pristupu.*
- 2) *Povećanje obuhvatanja u privatnim ustanovama. To će se učiniti licenciranjem novih predškolskih ustanova, relicenciranjem postojećih institucija (oko 124 vrtića) i podsticanjem širenja mreže privatnih institucija. Za ovo je potrebno da se poboljša postojeći pravni okvir za vaspitanje i brigu u ranom detinjstvu, sa fokusom na stvaranje zajedničkih standarda kvaliteta i usluga (npr. plaćanja, takse, uslovi aktivnosti, itd).*
- 3) *Optimizacija nastavnog osoblja kroz prerasporedjivanje od viših nivoa (osnovno obrazovanje). To će omogućiti rešavanje problema vezanih za broj nastavnika koji će biti na raspolaganju i njihov kvalitet. Pitanja obuke i kvalifikacije su obrađena u drugim merama NSR-a i one uključuju izgradnju kapaciteta i za predškolski i predosnovni nivo.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Kombinovani rezultat navedenih aktivnosti će biti povećanje obuhvatanja u predškolsko i predosnovno obrazovanje. Drugi i indirektan efekat biće poboljšanje uspeha učenika na osnovnom i ostalim nivoima obrazovanja. Takođe, kao još jedan indirektan efekat će biti povećano učešće žena na tržištu rada. Poboljšanje uspeha učenika će omogućiti jačanje sposobnosti radne snage, a to će na dugoročni period, omogućiti veći privredni rast i veći dohodak.

POBOLJŠANJE KVALITETA NASTAVE U PREDUNIVERZITETSKOM OBRAZOVANJU

KOJI SU IZAZOVI? Uspeh kosovskih učenika u osnovnom obrazovanju, prema projektovanim standardizovanim testovima PISA, je najniži u regionu. Nemogućnost za sticanje znanja i veštine u nižim nivoima obrazovanja utiče na sposobnost ovih učenika da pokažu uspeh u višim nivoima.

KOJI SU RAZLOZI? Istraživanja pokazuju da je kvalitet nastave najvažniji faktor za poboljšanje rezultata učenika u školi. U tom smislu, Kosovo se suočava sa velikim izazovima. Oko polovina nastavnika koji su trenutno u službi ne ispunjava zahteve za minimalne kvalifikacije ni normativne zahteve da budu nastavnici, jer nisu završili studije bachelor nivoa. Povećanje plata nije popraćeno poboljšanjem kvaliteta nastave, dok samo oko 10 % škola primenjuju novi nastavni plan i program. Većina škola zasnivaju rad na knjigama koje nisu ažurirane.

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da poveća kvalitet nastave na osnovnom nivou kroz jačanje kapaciteta nastavnika i jačanje mehanizama odgovornosti. Biće ojačano povezivanje između nivoa pripreme nastavnika, njihovih rezultata rada i plate koju će dobiti. Takođe je potrebna šema prevremenog penzionisanja i prekvalifikacije nastavnika, kao i poboljšanje školskih udžbenika i proširenje upotrebe novog plana i programa u svim školama.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Prispitivanje i završetak procesa kvalifikacije nastave pre stupanja u službu. To uključuje i državni završni ispit za nastavnike i razvoj jasnog sistema za licenciranje nastavnika.*
- 2) *Optimizacija broja postojećih nastavnika primenjujući kao kriterijum kvalitet. Proces vrednovanja će se završiti prevremenim penzionisanjem određenog broja njih, kao i sprovođenjem šeme prekvalifikacije najmanje 500 nastavnika koji će ostati u sistemu. Uporedo sa tim će se izgraditi sistem vrednovanja uspeha nastavnika i povezivanja ovog sistema sa sistemom plata, stvarajući time odgovornost za kvalitet nastave.*
- 3) *Ubrzanje stručnog razvoja nastavnika, sa posebnim osvrtom na segmente nastavnika stručnog obrazovanja i na oblastima STEM (nauka, tehnologija, inženjering i matematika).*
- 4) *Širenje upotrebe novog nastavnog plana i programa u svim preostalim školama. Istovremeno će se izvršiti procena efikasnosti u pilot školama (10%) i isto tako će se izvršiti sistematske korekcije u nastavnom planu i programu, gde je to potrebno.*
- 5) *Preispitivanje postojećih tekstova radi boljeg prilagodjavanja učenicima, kao i izrada novih udžbenika prema očekivanim rezultatima učenja. Isto tako, prema specifikacijama koje ima stručno obrazovanje razviće se osnovni testovi za odgovarajuće profile i drugi školski materijali.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Do 2021 godine, Kosovo namerava da poveća na 100% broj nastavnika koji ispunjavaju minimalne kvalifikacione kriterijume. Poboljšanje kvaliteta nastave će poboljšati rezultate učenika u školi na standardizovanim testovima (npr PISA) i takođe ojačati sposobnosti i veštine radne snage. Sve to će imati dugotrajan uticaj na ekonomski rast i razvoj.

BOLJE POVEZIVANJE IZMEDJU OBRAZOVNOG SISTEMA I TRŽIŠTA RADA

KOJI SU IZAZOVI? Nesklad između potreba tržišta rada i znanja stečenog u visokom i stručnom obrazovanju je identifikovan kao jedna od glavnih prepreka povećanju zaposlenosti i ekonomskog razvoja u zemlji. Oko 25 % firmi na Kosovu i dalje se žale da radna snaga ima manjkave veštine i nije u skladu sa njihovim potrebama. S druge strane, više od 85 % investitora naglašavaju kvalitet radne snage kao ključni faktor prilikom donošenja odluka za investicije.

KOJI SU RAZLOZI? Na Kosovu ne postoji sistem za predviđanje veština potrebnih na tržištu rada. Proces izrade profesionalnih standarda za kvalifikacije je spor, kao što je i sprovođenje okvira nastavnog plana i programa. Nivo javne potrošnje na obrazovanje i obuku je veoma nizak, a najmanje četvrtina stručnih škola ne pružaju mogućnost praktičnog rada u školi ili van nje. Preduzeća nemaju podsticaj da zaposle stažiste. Škole ne pružaju usmerenje u karijeri niti mogućnosti za povezivanje sa preduzecima kroz istraživanja i razvoj proizvoda (R & D).

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da ojača povezivanje između obrazovnih programa i potreba tržišta rada kroz uspostavljanje profesionalnih standarda i prioriternih oblasti, kao i sprovođenja nastavnih planskih i programskih jezgra i obuke nastavnika. Sistem stručnog obrazovanja će postati što praktičniji, uključujući pohađanje nastave u preduzeću. Suštinsku ulogu će igrati i stvaranje sistema za potrebe predviđanja potreba za veštine, kao i povezivanje istraživačkog rada na univerzitetima sa industrijom kroz pametne specijalizacije

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Ubrzanje razvoja procesa stručnih standarda, u skladu sa evropskim okvirom kvalifikacija (EOK) i Nacionalnim okvirom kvalifikacija (NOK), kao i sa preispitivanim Nacionalnim sistemom klasifikacije zanimanja.*
- 2) *Određivanje područja sa najvišim prioritonom u SOO u konsultaciji sa razvojnim politikama Kosova i prioriternim sektorima. Razvoj i implementacija nastavnih planskih i programskih jezgra u modularnom formatu, po prioriternim oblastima SOO, kao i realizacija programa za obuku nastavnika za SOO za te sektore, na osnovu standarda profesije.*
- 3) *Implementacija pilot sistema SOO kombinovan sa elementima dvojnog učenja (kombinacija učenja u školama i preduzećima) počev od prioriternih oblasti u SOO i prateći okvir jezgra nastavnog plana i programa. Biće koordinisan sistem subvencija plata sa prioriternim oblastima kako bi se omogućila bolja integracija diplomiranih na SOO na tržištu rada.*
- 4) *Razvoj i implementacija nacionalnog sistema predviđanja potreba za veštine. To će biti urađeno, obezbeđujući povezivanje između sistema za usmerenje u karijeri u školama i službi za zapošljavanje/doživotnog učenja. Stvorice se uslovi za prateće usluge i studije za istraživanje napredovanja u karijeri.*
- 5) *Povezivanje istraživačkog rada na univerzitetima sa industrijama kroz pristup pametnim specijalizacijama u skladu sa Strategijom Evropa 2020. To podrazumeva javne i privatne investicije za istraživanje i razvoj (R & D) u o određenom broju industrijskih sektora.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će doprineti stvaranju zaposlenije radne snage i efikasnijih i produktivnijih preduzeća. Već sklad između veština radne snage i potreba tržišta rada će pomoći u povećanju investicija, zaposlenosti, prihoda i rasta postojećih preduzeća. Sve ovo će omogućiti veći privredni rast i održiviji razvoj.

JAČANJE FUNKCIJA ISPITA, INSPEKCIJE I AKREDITACIJE U OBRAZOVNI SISTEM

KOJI SU IZAZOVI? Obrazovni sistem na Kosovu pati od nedostatka efektivnih mehanizama za vrednovanje uspeha i kvaliteta nastave i učenja. Nedostatak ovih efektivnih mehanizama sprečava ove škole da razumeju manjakvosti i intervenišu da ih poboljšaju, i takodje ne daje centralnim i lokalnim institucijama sredstva da traže odgovornost od obrazovnih institucija. Kao posledica ovakve situacije trpi kvalitet obrazovanja i mogućnost dece i mladih ljudi da steknu znanje i veštine.

KOJI SU RAZLOZI? Sistem spoljnog ispitivanja učenika je i dalje nerazvijen, nedostaje im kredibilitet, i proizvodjenje pouzdanih podataka. Testovi još uvek nisu sistematski i standardizovani sa međunarodnim praksama kako bi se olakšale komparativne analize. Inspekcija škola i nadgledanje kvaliteta pate od slabih kapaciteta inspektorata, kao i nedostatka okvira za spoljne procene. Organi za akreditacije nemaju autonomiju ni odgovornost za njihov učinak.

KOJA SU REŠENJA? NSR će ojačati funkcije ispita, inspekcije i akreditacije kako bi se povećali polaganje računa i odgovornost nastavnog osoblja za rad koji obavlja. To će se postići izgradnjom kapaciteta, stvaranjem pouzdanog sistema završnog testiranja za učenike i regulisane profesije; vrednovanjem uspeha nastavnika i jačanjem organa akreditacije.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Povećanje kapaciteta Nacionalnog saveta kvaliteta za implementiranje standardna evropskij uputstava i preporuka ENQA/EQAR kao i kompletiranje akreditacije sa sveobuhvatnijim procesom rangiranja programa prema Multidimezionalnom evropskom okviru.*
- 2) *Implementacija pouzadanijeg sistema završnog ispita za učenike - uključujući test nakon 5 razreda, semimaturu i PISA test. Ostvarljivost učenika i studenata će biti uporediva i standardizovana prema međunarodnim testovima PISA, TIMSS, PIACC.*
- 3) *Poboljšanje završnog ispita za regulisane profesije (u skladu sa Direktivom EC 2005/36 EU-a). U toj svrhi postaće operativna Agencija za standarde i procene, kao i Državni savet za regulisane profesije.*
- 4) *Proširenje i poboljšanje inspeksijskog sistema obrazovanja i aspekata vrednovanja učinka nastavnika, uključujući i upravljačke, pedagoške i pravne aspekte.*
- 5) *Poboljšanje kvaliteta, autonomije i odgovornosti akreditovanih institucija kroz razvoj i proširenje kapaciteta organa za akreditacije (AAK i APK) .*
- 6) *MONT i opštine će razviti sistem vrednovanja uspeha nastave i sistem unapredjivana nastavnika. Sistem unapredjivanja treba da proceni kvalifikaciju, dobar učinak i iskustvo. Ostvarljivost učenika i inspeksijski izveštaji će biti bitan deo kriterijuma za ocenjivanje.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će omogućiti pouzdanije, transparentnije i uporedivije vrednovanje učinka studenata. Širenje praksi odgovornosti i obezbedjenja kvaliteta će dovesti do boljeg učinka sistema obrazovanja i time i povećanja sposobnosti i veština radne snage. Jačanje ljudskog kapitala će omogućiti veći ekonomski rast i održiviji ekonomski razvoj.

OPTIMIZACIJA TROŠKOVA NA OBRAZOVANJE KROZ SISTEME PODATAKA

KOJI SU IZAZOVI? Do sada državno finansiranje za obrazovni sistem nije povezano sa demografskim trendovima i procenom potreba za razvoj nastavničkih kapaciteta. Troškovi se čine na nesistematski način. To čini da trendovi i potrebe ne budu predviđeni na vreme i to uzrokuje neefikasnost u korišćenju sredstava. Poboljšanje kvaliteta i predviđene mere u NSR zahtevaju dodatne resurse koje treba uzeti u obzir prilikom finansijskog planiranja. One delimično se mogu realizovati kroz efikasne operacije u aktuelnom sistemu, za koji je potreban efikasniji sistem informisanja.

KOJI SU RAZLOZI? Nedostaje školski master plan koji obuhvata planove o kapacitetima i potrebama na osnovu demografskih projekcija ili sistema ljudskih resursa. Takođe nedostaju sistemi za upravljanje informacijama u obrazovnom sistemu, ili njihovo povezivanje sa sistemima tržišta rada.

KOJA SU REŠENJA? NSR će poboljšati planiranje troškova u obrazovnom sistemu izgradnjom sistema podataka koji projektuju trendove u narednim godinama o nizu važnih indikatora za obrazovni sistem. Ovaj cilj će se postići raspolaganje detaljnijih informacija o mreži škola i njihovim potrebama, uključujući i moguć pilot model javno-privatnog partnerstva (JPP), kao alternativni oblik finansiranja sistema stručnog obrazovanja

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Izrada master plan za mreže škola SOO-a, institucije doživotnog učenja i za službe za zapošljavanje, u skladu sa demografskim promenama, potrebama obrazovnog sistema i principom efikasnog trošenja javnih sredstava. Ovaj Master plan ostvariti uštede koje će omogućiti povećanje troškova za investicije u poboljšanje dostupnost i kvaliteta obrazovanja.*
- 2) *Stvaranje sistema upravljanje informacijama u visokom obrazovanju (SUIVO) i dalji razvoj drugih inforamativnih sistema o obrazovnom sistemu, tržištu rada i njihovm medjusobnom povezivanju.*
- 3) *Povećanje sredstava za finansiranje programaa stručnog i visokog obrazovanja. To će biti učinjeno preispitivanjem sadašnje formule finansiranja i preusmeravanjem troškova sa manje prioritetnih oblasti na one prioritelnije.*
- 4) *Uvodjenje pilot modela javno-privatnog partnerstva u izabaranim oblastima/ školama SOO, kako bi se poboljšao kvalitet obrazovanja u oblasti SOO-a.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će povećati efikasnost javne potrošnje u obrazovnom sistemu, omogućavajući štednje i investicije i preusmeravanjem investicija iz oblasti sa manjim prioritetom na one sa većim prioritetom. Efikasnije korišćenje budžetskih sredstava će pomoći da se poboljša kvalitet obrazovnog sistema i u sprovođenju reformi usmerenih na povećanje obuhvatanja u predškolskim ustanovama. Poboljšanje kvaliteta i povećanje obuhvatanja će uticati na jačanje kapaciteta radne snage Kosova, što će pomoći ekonomski rast i održivi razvoj.

KRATKOROČNO ANGAŽOVANJE STRUČNJAKA I STUDENATA IZ DIJASPORE

KOJI SU IZAZOVI? U poslednjih decenija, u različitim zemljama sveta, kosovska dijaspora je stekla znanje i veštine koje će biti od koristi za transfer na ekonomiju Kosova. Studije pokazuju da povratnici iz dijaspore koji poseduju veštine uspeali su da pronađu posao na Kosovu mnogo lakše nego povratnici koji nemaju te veštine, što pokazuje da su oni veoma dragocen ljudski kapital. Međutim, do sada, takozvani proces povratka mozga, se odvijao sporadično i bez institucionalne podrške. Stvaranje mehanizama koji bi olakšali angažovanje dijaspore ne samo da će omogućiti prenos veština, nego će i potencijalno pomoći trajnom povratku određenog broja sposobnih pripadnika dijaspore.

KOJI SU RAZLOZI? U ovom trenutku, što se tiče šema za transfer znanja, postoji samo jedan program koji daje podsticaj za povratak akademika – odnosno, Program za povratak mozga koji se sprovodi MONT. Međutim, on nije bio uspešan. U oblasti civilne administracije, Kadrovski fond je do sada obezbedio dodatne plate za visoko kvalifikovano osoblje u državnoj službi, ali to važi za sve, ne samo za dijasporu. Ne postoje šeme koja bi omogućile uključivanje dijaspore u privatnom sektoru ni za njihovo uključivanje u domaćim univerzitetima.

KOJA SU REŠENJA? NSR će stvoriti konkretne mehanizme za kratkoročno angažovanje stručnjaka i studenata iz dijaspore u javnim, privatnim i obrazovnim institucijama na Kosovu kako bi se olakšao prenos znanja i ojačao ljudski kapital u zemlji.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Stvaranje baze podataka koja koristi registar dijaspore da identifikuje različite profile dijaspore. U ovoj baza podataka će biti objavljeni profili koji su potrebni za anagžovanje na Kosovu, trajanje angažovanja, raspoložive subvencije, itd*
- 2) *Stvaranje programa za angažovanje u domovini (PAD), koji će početi da se primenjuje u 2016 godini. Ovaj program će omogućiti stručnjacima i studentima iz dijaspore da se nagažuje kratkoročno u javnim, obrazovnim institucijama ili privatnim kompanijama. Program će obuhvatiti podršku kroz subvencije za: a) profesionalno anagažovanje u oblasti ekspertize stručnjaka za; b) stručne prakse za studente i mlade; c) pohađanje studija na javnim ili privatnim univerzitetima na Kosovu. U sprovođenju programa će se uključiti mreže studenata ili profesionalne mreže iz dijaspore.*
- 3) *Kosovo će postati deo Programa za povratak stručnjaka nemačke vlade u 2016 godini Program će omogućiti stručnjacima iz dijaspore iz ove zemlje da se kratkoročno angažuju na Kosovu, slične onima iz PAD.*
- 4) *Kosovo i UNV (Program Ujedinjenih nacija za volontere) će implementirati TOKTEN program za dobrovoljno kratkoročno anagžovanje pripadnika dijaspore.*
- 5) *Kreiranje online nastavnog programa (e-learning), gde bi studenti mogli da zajednički deluju sa stručnjacima iz raznih oblasti.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će omogućiti konkretno i privremeno angažovanje znatnog broja pripadnika dijaspore u javnim, obrazovnim institucijama ili privatnim kompanijama. Takođe, to bi podstaklo pokretanje mogućih inicijativa (projekata ili preduzeća) od strane angažovanih pripadnika iz dijaspore. Javne institucije i privatne kompanije će povećati njihove kapacitete zbog prenosa znanja. Doprinos ljudskog kapitala iz dijaspore će na ovaj način igrati važnu ulogu u obezbeđivanju veće stope ekonomskog rasta.

REŠAVANJE NEFORMALNOG ZAPOŠLJAVANJA I STVARANJE PRIKLADNIH USLOVA ZA RAD

KOJI SU IZAZOVI? Pojedini grupe društva, a posebno oni koji žive marginalizovani, su primorani da rade u neformalnom sektoru, gde između ostalog ne uživaju nikavu pravnu, zdravstvenu zaštitu, fizičku bezbednost, itd. Pored toga, rad u uslovima neformalnosti ograničava dobijanje mnogih pogodnosti, kao što je pristup finansijama. Rad u neformalnom sektoru generalno otežava mobilnost siromašnih slojeva društva i jačanje njihovih ljudskih kapaciteta.

KOJI SU RAZLOZI? Visoka neformalna zaposlenost uzrok je nedostatka pravilne primene propisa o pravima radnika, posebno od strane inspekcije rada. Ova inspekcija pati od nedostatka kako ljudskih, tako i tehnoloških kapaciteta, kao što su sistemi za upravljanje informacijama. Drugi poseban problem predstavlja nedostatak svesti među radnicima o prednostima formalizacije njihovog rada.

KOJA SU REŠENJA? NSR će raditi na jačanju uloge socijalnih partnera u razvoju socio-ekonomske politike zemlje u cilju poboljšanja uslova rada i smanjenja neformalne zaposlenosti na Kosovu

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Jačanje dijaloga institucija sa socijalnim partnerima, a posebno sa organizacijama poslodavaca i radnika, kroz razvoj kapaciteta struktura, kao i sistema rada Ekonomskog socijalnog saveta (ESS). Zajedno sa socijalnim partnerima će se raditi na podizanju svesti radnika putem kampanja za podizanje svesti na neformalnu zaposlenost.*
- 2) *Poboljšanje prava radnika i garantovanje minimalnih standarda bezbednosti i zdravlja na radu, u skladu sa međunarodnim standardima. To će biti učinjeno kroz unapređenje zakonskog okvira, podizanje svesti i bolje praćenje sprovođenja ovog zakonskog okvira. U 2016 godini. izradiće se 10 podzakonskih akata u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu koji će biti uskladjeni sa 10 direktiva EU-a u ovoj oblasti.*
- 3) *Jačanje mehanizama i koordinacija institucionalnih aktivnosti da bi se smanjio broj neformalno zaposlenih žena i muškaraca stvaranjem zajedničke platforme i inspeksijskog tela u zemlji.*
- 4) *Stvaranje sistema za upravljanje informacijama o inspekciji rada. Ovaj sistem će imati mogućnost direktne kontrole rada inspektora na terenu od strane najvišeg menadžmenta u MRSZ i Inspekcije rada. Kroz ovaj informacioni sistem će se razmeniti informacije sa Poreskom upravom Kosova i Kosovskom penzijskim fondom.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će smanjiti nivo neformalne zaposlenosti u privredi Kosova. Smanjenje ovog nivoa i poboljšanje uslova rada za radnu snagu Kosova poboljšaće blagostanje građana Republike Kosovo.

DOBRO
UPRAVLJANJE I
VLADAVINA
ZAKONA

Zašto dobro upravljanje i vladavina zakona?

Jedan od glavnih stubova za stvaranje funkcionalne tržišne ekonomije je pravna sigurnost i efikasnost institucija u pružanju usluga. Svaka kompanija koja želi da investira u nekoj zemlji želi da zna da li u toj zemlji može da računati na efikasne i pravedne sudove, jednostavne zakone koji garantuju imovinu i sprovođenje ugovora, ili efikasne usluge podrške od javne uprave.

Malo ko je spreman da rizikuje ulaganje u neku zemlju ako postoji sumnja da sud neće garantovati sprovođenje ugovora, ili ako javna uprava će biti nepredvidiva, neprofesionalna, nepravedno kažnjava u ime regulisanja tržišta i opterećuje biznise nepotrebnim procedurama. Ovakve prepreke povećavaju preduzećima troškove poslovanja. U sve konkurentnijem svetu, preduzeća neće imati problema da direktne investicije usmere negde drugde gde će imati pravnu sigurnost i institucionalnu efikasnost. S toga, obeshrabrivanje ulaganja, i takve gorenavedne prepreke onemogućavaju ekonomski rast zemlje.

Nedostatak efikasnosti sudskog sistema podriva socijalnu koheziju i pružanje jednakih mogućnosti za marginalizovane slojeve. Institucije u kojima dominira proizvoljnost, a ne slovo zakona najveću štetu nanose siromašnima marginalizovajućih ih još više u uslovima isključivanja. Pojave poput korupcije i neefikasne administracije čine da državni resursi budu usmereni prema onima koji imaju moć i kontrolu, a ne u pravcu prioritarnih potreba razvoja i smanjenja siromaštva.

Intervencija NSR-a

- **Jačanje sistema imovinskih prava.** To će stvoriti pravnu sigurnost za investitore i omogućiti građanima da koriste imovinu kao kolateral za pristup finansijama. To znači da biznis može računati da mu je zemlja koju je kupio sigurna za privredjivanje.
- **Povećanje efikasnost sudova za rešavanje slučajeva.** To će znatno ubrzati vreme potrebno za rešavanje slučajeva i dovesti do smanjenja troškove procesa za građane i preduzeća i takođe će pomoći stvaranju povoljne klime za privlačenje investicija.
- **Zatvaranje prostora za zloupotrebe u sistemu javnih nabavki.** To će omogućiti smanjenje korupcije i bolje i pravednije rasposredjivanje resursa u privredi. To znači da povećanjem transparentnosti i efikasnosti promovise se fer konkurencija, uz garantovanje pravednog nediskriminatorskog principa za sve ekonomske operatere.
- **Dalje poboljšanje pružanja usluga privredi i građanima.** To podrazumeva stvaranje integrisanog informacionog sistema za usluge javne uprave, učinivši efektivnijim rad administracije, smanjenje trošenja javnih sredstava, kao i sredstva preduzeća i građana. To znači da će građani i privreda imati pojednostavljene procedure vršenjem usluga na jednom mestu.
- **Smanjenje administrativnih prepreka za izdavanje licenci i dozvola za poslovanje.** To će pomoći ubrzanju procedure za podnošenje zahteva i otklanjanje suvišnih pravila. To znači da jedan biznis ne mora da aplicira za dve različite licence kada je jedna dovoljna.
- **Poboljšanje efikasnosti i koordinacija državnih inspekcija.** To će učiniti da se troškovi inspekcija smanje, da se smanji i broj nepotrebnih i proizvoljnih inspekcija, i da rad javnih institucija i privatnih kompanija bude u skladu sa zakonom. To znači da će ona kompanija koja krši zakon biti kažnjena, a ona koja posluje po zakonu biti zaštićena od proizvoljnih kazni.
- **Redovna procena regulatornih politika i mera pre nego što budu usvojene.** To će učiniti da usvojeni zakoni i pravila nemaju nesagledive posledice i da državni resursi ili privatne investicije ne troše neracionalno. To znači da kompanije ne treba da budu kažnjene zbog zakona ili propisa koji sprečavaju legitiman rad.
- **Prelazak sa oporezavanja na granici na oporezivanje unutar Kosova.** Spajanje Poreske uprave sa carinama će omogućiti efikasnije upravljanje, smanjenje operativnih troškova smanjenje nivoa neformalnosti i favorizovanje formalnih (urednih) biznisa. To znači da biznis neće imati poreze kao teret za svoje aktivnosti i naići će na pravedniju konkurenciju na tržištu.

DALJE POBOLJŠANJE U PRUŽANJU USLUGA BIZNSIMA I GRADJANIMA

KOJI SU IZAZOVI? Centralne kosovske institucije pružaju 629 javnih usluga a opštine oko 100 njih. Od ovih usluga, oko 575 njih koriste biznisi u toku njihovog rada, uključujući licence i dozvole. Ovaj veliki broj administrativnih procesa i uključenih institucija stvara velike troškove i povećava troškove poslovanja. Procenjuje se da troškovi kosovskih privrednika koji nastaju usled svih procesa iznose 130 miliona evra godišnje.

KOJI SU RAZLOZI? Nivo razmene informacija između brojnih institucija koje su uključene u pružanje usluga je veoma nizak a sistem fragmentiran. Državne institucije traže od privrednika informacije, kojima država već raspolažu. Izuzetak čine neki pozitivni primeri kao što su ARBK, koja pruža više od 30 usluga kroz sistem "one-stop-shop". Pored fragmentacije, ne postoji jedinstvena politika u vezi sa standardima koje pružaoci javnih usluga treba da ih postižu, što bi omogućilo bolju integraciju informacionih sistema. Nisu dovoljno razvijeni ni sistemi online usluga.

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da poboljša pružanje administrativnih usluga biznisima i građanima integracijom informacionih sistema povezanih sa ovim uslugama. Cilj je da se stvori horizontalni pristup uslugama kroz stvaranje jedinstvenih informacionih prozora, koje sadrže sve javne službe vezano za biznise. Na ovaj način, postepeno se može izvršiti prelazak na pružanje usluga online.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Stvaranje registra svih javnih službi, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou. Registar će služiti za izgradnju eventualnih informacionih sistema integrisanih između različitih službi.*
- 2) *Stvaranje centralne baze podataka za javne službe iz koje će različiti informacioni sistemi moći dobiti informacije, čime se eliminiše potreba da građani i biznisi daju informacije koje država već ima na raspolaganju.*
- 3) *Uspostavljanje sistema redovnog ažuriranja informacija u vezi sa pružanjem usluga u okviru Ministarstva za javnu upravu.*
- 4) *Dalje usklađivanje zakonodavstva o uslugama u skladu sa Direktivom EU o uslugama.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će stvoriti integrisani informacioni sistem za usluge javne uprave koji će ubrzati rad administracije i smanjiti troškove usluga i za administraciju, kao i za biznise. Smanjenje administrativnih troškova će omogućiti budžetske uštede, dok će biznisi moći da štede i da koriste novac za svakodnevno poslovanje i za investicije. Efikasnije korišćenje javne potrošnje i privatnih investicija će podstaći ekonomski rast i omogućiti održiviji ekonomski razvoj.

SMANJENJE ADMINISTRATIVNIH PREPREKA ZA LICENCE I DOZVOLE

KOJI SU IZAZOVI? Svrha izdavanja licenci i dozvola je kontrolisanje očekivanih rizika prouzrokovani od poslovanja, kao i obezbeđivanje fer konkurencije i optimalno korišćenje ograničenih resursa. Međutim, procedure izdavanja dozvola bez jasne zakonske osnove često postaju prosto "administrativni teret". U celini, kosovske institucije su stvorile 533 administrativnih procedura koje koštaju biznिसima na Kosovu oko 130 miliona evra godišnje.

KOJI SU RAZLOZI? Kosovo ima veliki broj administrativnih procedura vezanih za licence i dozvole (oko 66% administrativnih procedura su takva). Ulažu se napori da se ubrzaju procedure i smanjuje njihov broj po Zakonu o sistemu dozvola i licenci i kroz rad na usvajanju Zakona o upravnom postupku. Međutim, potrebno je mnoga rada za sprovođenje zakona i uskladjivanje sistema.

KOJA SU REŠENJA? U skladu sa već započetim procesom reforme javne uprave, NSR nastoji da ubrza i smanji broj procedura i administrativnih prepreka kroz koje biznisi moraju da prodju u toku njihovog rada. Ključnu ulogu u tom pogledu ima pojednostavljenje procesa pružanja usluga i smanjenje broja licenci i dozvola.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Stvaranje jednog registra svih pojedinačnih administrativnih procedura na centralnom i lokalnom nivou.*
- 2) *Uspostavljanje sistema za razmatranje i usvajanje svih administrativnih procedura, dajući prioritet onima koje se odnose direktno na biznise.*
- 3) *Preispitivanje i poboljšanje administrativnih procedura počevši od prioriternih oblasti.*
- 4) *Uvodjenje pristupa "giljotina" za smanjenje broja i usaglašavanje registar postojećih licenci*
- 5) *Potpuna implementacija online registracije svih dozvola i licenci i da se osigura da one koje nisu obuhvaćene u registar su nevažeće.*
- 6) *Sprečavanje stvaranja neopravdanih zahteva za licenciranje, obezbeđujući da ssketorski zakoni budu uskladjeni sa zakonom opšteg okvira.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će pomoći da se smanje troškovi transakcija za biznise. One će takođe smanjiti mogućnosti za davanje mita ili povlastica javnim službenicima. Pojednostavljenje i smanjenje broja administrativnih procedura će smanjiti troškove poslovanja i zbog toga će se ojačati privatni sektor, omogućavajući povećanje investicija i ekonomski rast u zemlji.

POBOLJŠANJE EFIKASNOSTI INSPEKCIJSKOG SISTEMA

KOJI SU IZAZOVI? Cilj inspektorata je da nadgledaju da li ekonomski operateri sprovode važeće zakone. Na Kosovo trenutno imamo 36 administrativnih organa koji nadgledaju sprovođenje više od 140 zakona, i koji su odgovorni za preduzimanje inspekcije. Međutim, efikasnost ovih inspektorata je veoma niska. To čini da biznisi posluju bez potrebnih zakonskih ograničenja (npr. i odnosu na okolinu, radnike, itd) ili da bude nejednakosti na tržištu zbog favorizovanja u slučaju inspekcije. Sve ovo sprečava klimu za poslovanje i šteti dobrobiti građana.

KOJI SU RAZLOZI? Inspektorati na Kosovu nisu povezani u jedinstvenu funkcionalnu zakonsku osnovu, nego neki od njih su osnovani i regulisani primarnim zakonodavstvom određenih oblasti, neki administrativnim uputstvima i odlukama. Inspektorati trenutno rade uglavnom imajući kao glavne indikatore uspeha, postizanje određenih ciljeva prihoda, što je pogrešan podsticaj za rad. Oni nisu dobro koordinirani međusobno, imaju funkcije i odgovornosti koje su u suprotnosti jedni prema drugima. Inspektorati obično imaju manje ljudskih i administrativnih kapaciteta

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da reformiše oblast inspekcija na Kosovu uspostavljanjem zajedničkog zakonskog okvira, koji će uspostaviti jasne instrukcije za razjašnjenje pravnog osnova inspeksijskih aktivnosti. Ona takođe nastoji da se eliminišu suvišne inspekcije i odrediće se zajednički standardi za ostalo, uključujući i standardizovane obrasce. Podstićaće se inspekcije po osnovu rizika inspekcije i bolja koordinacija inspeksijskih postupaka.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Donošenje usaglašenog zakona o inspekciji koji će postaviti temelje pristupa inspekcije zasnovanog na riziku.*
- 2) *Procena svih inspekcija koje se sada vrše, uz uklanjanje nepotrebnih aktivnosti ili spajanje inspeksijske poslova gde za to postoji prostor.*
- 3) *Stvaranje koordinacionog mehanizma između inspeksijskih tela kako bi se obezbedila bolja koordinacija inspeksijskih postupaka i efektivniji sistem nadzora, uključujući i stvaranje informacionog sistema za razmenu informacija između inspektorata.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera pre svega će pomoći smanjenju administrativnih troškova za inspekciju i raspodelu sredstava drugim prioritetnim merama. Kao drugo, poboljšanje efikasnosti inspekcije će poboljšati tržišne poremećaje i spoljne uticaje, i smanjiti nepotrebno umešanje vlade u poslovne aktivnosti, ali i nivo korupcije. Smanjenje finansijskog tereta države i troškova transakcija za biznise će omogućiti veći nivo javnih i privatnih investicija i rezultiraće većim ekonomskim rastom

USVAJANJE POLITIKA ZASNOVANIH NA PODACIMA

KOJI SU IZAZOVI? Politika na Kosovu često se usvajaju bez dobrog proučavanja njihovog dejstva u praksi. Zakoni i propisi se usvajaju bez prethodnog vršenja procene regulatornog uticaja (PRU) i bez dovoljnih konsultacija sa zajednicom biznisa. Zbog toga, one često puta ne odgovaraju okolnostima i prouzrokuju suprotne posledice u odnosu na ono što je ciljano. Nedostatak zasnovanosti politika na podacima sa terena čini da javna potrošnja bude neefikasna i da se oštećuje poslovna klima i dobrobit građana.

KOJI SU RAZLOZI? Procena regulatornog uticaja (PRU) je uvedena u praksi u 2007. godini na osnovu Parvilnika Vlade br. 01/2007, koji je kasnije zamenjen Parvilnikom br 09/2011. Ali ova pravila nisu primnjivana, uglavnom zbog ograničenih kapaciteta ministarstava koja izradjuju zakone ili i poslovnih udruženja

KOJA SU REŠENJA? NSR će nastojiti da usvojene politike i zakoni budu zasnovani na podacima i da sistematski budu prethodjeni procenom regulatornog uticaja (PRU), i u skladu sa Strategijom za bolju regulativu (2014-2020). Sa prosečnim brojem od oko dvadesetak novih zakona koje donosi Skupština svake godine, sprovođenje PRU-a je moguće. Ali da bi se to ostvarilo uspešno, neophodno je podizati kapaciteta vladinih agencija i privatnog sektora.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Osnivanje jedne institucionalne jedinice za PRU, kao i jedinica u okviru resornih ministarstava. Paralelno će se podstaknuti instrumenti za javno-privatni dijalog o pojedinačnim zakonima koji će pomoći da se izvrši PRU.*
- 2) *Sprovođenje Strategije za bolju regulativu, uključujući i uspostavljanje procedura za obavezujuće sprovođenje preliminarog PRU-a, kroz sistem koncept dokumenata i memorandum objašnjenja o nacrtima zakona.*
- 3) *Stvaranje mehanizma za sistematsko prikupljanje i održavanje kvantitativne baze podataka (databaze) potrebnih za pripremu PRU-a.*
- 4) *Korišćenje Nacionalnog saveta za ekonomski razvoj i ad-hoc odbora za detaljnu analizu politike i zakonodavstva.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će pre svega pomoći da se postignu veći rezultati za svaki potrošen evro. Njihova primena će dovesti do adekvatnih politika i povećaće ukupnu efikasnost rada, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru. Povećanje efikasnosti i produktivnosti u javnom i privatnom sektoru će omogućiti veću privrednu aktivnost, odnosno veći nivo ekonomskog rasta.

ZATVARANJE PROSTORA ZA ZLOUPOTREBE U SISTEMU JAVNE NABAVKE

KOJI SU IZAZOVI? Oko 40% budžetskih rashoda Kosova prolazi kroz sistem javnih nabavki. U 2013. godini, Agencija za borbu protiv korupcije je utvrdila kršenje pravila javne nabavke u 1/3 slučajeva koji su joj bili podneseni. Takođe iste te godini oko 53% krivičnih predmeta kojima se bavilo tužilaštvo bili su slučajevi za koje se sumnja na korupciju. Zloupotreba javnog novca izaziva velike posledice po razvoj zemlje, onemogućava neophodne investicije i smanjuje kvalitet kapitalnih investicija.

KOJI SU RAZLOZI? Pravni osnov za borbu protiv korupcije u sistemu javnih nabavki (uključujući okvirne zakone i strategije), kao i institucionalna infrastruktura, već su stvorene. Ali sadašnje propise treba preispitati u cilju uklanjanja nedostataka u procedurama javnih nabavki. Poseban problem je nedostatak informacija o planovima nabavki i obeveštavanja o dodeli ugovora, neznatne ili suviše tehničke specifikacije, nedostatak minimalnih kvalifikacionih kriterijuma za predkvalifikaciju kao i neočekivano povlačenje i neispunjavanje ugovora. Takođe, nedostataju platforme e-nabavke koje bi povećale nivo transparentnosti i odgovornosti.

KOJA SU REŠENJA? NSR će omogućiti da rad na jačanju sistema javnih nabavki i dalje bude oslonac strategije protiv korupcije. U tom smislu, glavni fokus će biti na zatvaranje i uklanjanje praznina koje omogućavaju praksu korupcije, kao i jačanje političke volje kroz usvajanje paketa integriteta.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Sprovođenje izmenjenog zakona i postojećih propisa u oblasti javnih nabavki kako bi se zatvorio prostor koji omogućava praksu korupcije, posebno onoga što se odnosi na transparentnost, tehničke specifikacije, minimalne kvalifikacione kriterijume i povlačenje iz procesa ili nesipunjavanje obaveza*
- 2) *Ubrzanje sprovođenja elektronske platforme javnih nabavki za sve ugovore, uključujući razvoj infrastrukture informacione tehnologije (IT) i sistema upravljanja ugovorima.*
- 3) *Usvajanje Paketa integriteta kroz koji će sve ugovorne strane se obavezati na nekorumpirane politike u javnim nabavkama.*
- 4) *Promovisanje obaveze korporativnog integriteta, kojim će poslovna udruženja ili NVO pozivati biznise da dobrovoljno usvoje obavezu Korporativnog integriteta.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Zatvaranje prostora za prakse korupcije u sistemu javnih nabavki će dovesti do smanjenja korupcije i rezultirajući boljom raspodelom resursa u privredi. Štaviše, smanjenje korupcije će povećati finansijske kapacitete države za ulaganja u kapitalne projekte i socijalne transfere, čime se doprinosi ekonomskom rastu i smanjenju siromaštva. Smanjenje korupcije će smanjiti nivo socijalne isključenosti, jer korupcija najviše šteti biznisima i siromašnim porodicama, otežavajući im konkurentne mogućnosti u privredi.

OJAČANJE SISTEMA IMOVINSKIH PRAVA

KOJI SU IZAZOVI? Ekonomski razvoj zemlje zahteva takav sistem u kome se u potpunosti poštuju imovinska prava i gde je imovina komercijalne ili u prometu. Nizak razvoj tržišta nekretnina danas negativno utiče na mnoge sektore privrede, uključujući poljoprivredu, gde treba da se podstiču konsolidacija zemljišta i ekonomije odgovarajućeg nivoa stepena u cilju povećanja konkurentnosti. Nerešena imovinska prava takođe su od suštinskog značaja za pristup finansijama, budući da će nekretnine moći da se koriste kao kolateral.

KOJI SU RAZLOZI? Među glavnim problemima ostaju neodrživi katastarski podaci i neefikasnost sudova u pogledu rešavanja slučajeva imovinskih prava. Generalno, i pravni okvir o imovinskim pravima ne primenjuje se u potpunosti, a poseban problem predstavlja i nepoštovanje prava devojaka na nasledstvo. U 2014. godini devojke i žene su posedovale samo 15% nepokretne imovine.

KOJA SU REŠENJA? NSR nastoji da ojača sistem imovinskih prava sa fokusom na jačanje zakonskog okvira, promovisanje tržišta zemljišta, jačanje kapaciteta sudova da se bave imovinskim pravima, kao i aktivnosti koje će omogućiti bolju zaštitu imovinskih prava marginalizovanih grupa, kao što su nevećinske zajednice i devojke i žene.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Razvoj pravnog okvira koji jasno definiše prava i zakonski uslovi za prava na trgovinu imovinom u skladu sa zakonima EU.*
- 2) *Promovisanje tržišta zemljišta koji omogućava ekonomski rast, uključujući olakšavanje konsolidacije poljoprivrednog zemljišta, kao i izradu i usvajanje opštinskih planova razvoja i zonskih mapa*
- 3) *Ojačanje kapaciteta i uloge sudova za priznavanje, definisanje i jačanje imovinskih prava.*
- 4) *Obezbeđivanje zaštite odgovarajućih imovinskih prava pripadnika nevećinskih zajednica, kao i garantovanje i jačanje imovinskih prava za žene.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Uspostvjanje efikasnijeg sistema imovinskih prava vodi ka stvaranju pravne sigurnosti za investitore i samim tim povećava mogućnost za ulaganja, a to stvara građanima više mogućnosti da koriste imovinu kao kolateral i za pristup finansijama. Poseban fokus na imovinska prava marginalizovanih grupa će omogućiti veću socijalnu koheziju. Povećanje investicija i veća socijalna kohezija će omogućiti veće stope javnih i privatnih investicija.

POVEĆANJE EFIKASNOSTI SUDOVA U REŠAVANJU SLUČAJEVA

KOJI SU IZAZOVI? Danas Pravosudni sistem pokazuje nisku efikasnost u smislu brzine rešavanja slučajeva, tako da za rešavanje jednog slučaja je potrebno prosečno 414 dana. Mlitaavost pravosudnog sistema ograničava pristup građana pravdi a preduzećima povećava troškove njihovog poslovanja. Tako nedostatak efikasnosti pravosuđa slabi vladavinu zakona, ograničava investicije, povećava neformalnost i doprinosi da marginalizovane grupe budu isključene iz društva.

KOJI SU RAZLOZI? Pravosudni sistem je preopterećen zbog nagomilovanih predmeta u poslednjoj deceniji (446.000 na kraju 2013. godine) i lakših prekršaja. Isprepletenost između osnovnih i apelacionih funkcija po starom pravosudnom sistemu je dovela do čestih ponovljenih suđenja i učinio ishod manje predvidljivim, i do povećanja nerešenih predmeta. Prelazak na novi sistem koji apelacionu funkciju odvaja od osnovne funkcije rešio je ovaj problem, ali je takođe došlo do povećanja broja predmeta koji čekaju na rešavanje

KOJA SU REŠENJA? NSR nastoji povećanje efikasnosti pravosudnog sistema ojačanjem kapaciteta za brže rešavanje slučajeva i rasterećivanje sistema od brojnih nerešenih i nagomilovanih slučajeva. Prioritet će biti pre svega rešavanje opterećenosti sudova velikim brojem prekršajnih predmeta, sa posebnim akcentom na slučajevima saobraćajnih prekršaja, podstičući rešavanje prekršajnih slučajeva izvan sudskog sistema. Drugo, nastaviće se sa sprovođenjem Nacionalne strategije za smanjenje nerešenih predmeta jačanjem ljudskih i finansijskih kapaciteta sudova za rešavanje starih predmeta. Treće, povećaća se prosečna stopa rešavanja građanskih i krivičnih predmeta optimizacijom sistema za upravljanje predmetima i efikasnijom upotrebom informacionih tehnologija.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Izmena zakonskog okvira, tako da pravosudni sistem će se baviti prekršajima samo ako su sankcije osporile stranke.*
- 2) *Stimulisanje ranog plaćanja novčanih kazni za prekršaje smanjenjem visine kazni plaćenih u roku od 72 sati i povećanjem visine kazni u slučaju kašnjenja ili prenošenja za rešavanje na sudu*
- 3) *Rasterećenje pravosudnog sistema od nagomilovanih predmeta stvaranje specijalnog tima od 100 ljudi za smanjenje nagomilovanih predmeta, koji bi u roku od četiri godina mogli da reše nagomilovanje građanske i krivične predmete pomagajući sudijama u izradi presuda*
- 4) *Održavanje pozitivnog nivoa prišćavanja nagomilovanih predmeta kroz optimizaciju sistema upravljanja predmetima i Sistema upravljanja predmetima korišćenjem informatičke tehnologije.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Kombinovani rezultat predloženih mera će biti drastično smanjenje vremena potrebnog za rešavanje jednog slučaja sa sadašnjih 414 dana na oko 100 dana. Ova povećana efikasnost će imati značajan uticaj na vladavinu zakona i poslovno okruženje na Kosovu i povećaće konkurentnost Kosova u smislu privlačenja direktnih stranih investicija. Za građane Kosova, to znači veće mogućnosti za zapošljavanje i pristup pravdi.

BORBA PROTIV NEFORMALNOSTI STVARANJEM JEDNE AGENCIJE ZA PRIKUPLJANJE PRIHODA

KOJI SU IZAZOVI? Nivo neformalnosti na Kosovu i dalje je visok, koji ima velike implikacije na budžetske prihode. Neformalnost na Kosovu procenjuje se da je oko 26-34% BDP-a. Prihodi koji ostaju neoporezivani smanjuju mogućnost države za investiranje u prioritetima razvoja. Takođe, neformalnost i nedostatak poštovanja zakona favorizuje nepoštene i neinovacione biznise što ide na štetu poštene konkurencije i razvoja privatnog sektora.

KOJI SU RAZLOZI? Postojeći sistem prihoda u velikoj meri zavisi od prihoda prikupljenih na granici. Postepen prelazak na unutrašnje prihode je potreban kako bi se obezbedio održiv fiskalni razvoj. Prema najnovijoj proceni Svetske banke u vezi sa poreskim jazom, nivo jaza samo u slučaju PDV-a procenjuje se da je 34%. Kapaciteti Poreske uprave Kosova za prikupljanje poreza u unutrašnjost Kosova su ograničeni.

KOJA SU REŠENJA? NSR će povećati potencijal za povećanje unutrašnjih prihoda spajanjem Carine Kosova i Poresku upravu Kosova u jednu administrativnu jedinicu za objedinjeno prikupljanje carinskih taksu i poreza. To će biti urađeno u kontekstu smanjenja carinskih prihoda zbog preferencijalnih sporazuma sa CEFTA i SSP. Relativno mali broj osoblja u PAK i Carini Kosova i činjenica da su to mlade organizacije će učiniti proces spajanja lakšim.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Medjuinstitucionalna saradnja za ostvarivanje postepenog pretvaranja procesa i zatim integraciju ove dve institucije. Identifikacija identičnih, sličnih i posebnih procesa. Optimizacija procesa prikupljanja poreza, minimizacijom resursa, eliminisanjem gubitka sredstava i uštedom vremena. Nakon toga, zakonske promene potrebne za stvaranje jedinstvene administracije za prikupljanje prihoda. Proces spajanja obe institucije će biti podvrgnut prelaznom periodu, kako bi se ove organizacije pripremile za spajanje i usklađivale odgovarajuće procese.*
- 2) *Osnivanje Agencije za prikupljanje prihoda. Izrada Nacrta zakona o osnivanju Agencije za prikupljanje prihoda, izrada akcionog plana za funkcionisanje agencije, kao i kompletiranje operacionalizacije Kosovske Agencije za prikupljanje prihoda.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Povećanje prihoda u budžetu će omogućiti investicije u prioritetnim oblastima razvoja. Spajanje administracije obe institucije će eliminisati dupliranje poslova i na taj način će smanjiti operativne troškove. Smanjenje neformalnosti će poboljšati konkurentnost na tržištu tako što će ga učiniti pravičnijim i stimulisati povećanje formalnih i inovativnih preduzeća. Sve ovo će stvoriti bolje uslove za investicije i ekonomski rast.

KONKURENTNE INDUSTRIJE

Zašto konkurentne industrije?

Tržišna privreda je efikasnija i sposobnija da obezbedi ekonomski rast ukoliko država interveniše što manje kod privatnih preduzeća. Ali uloga države je nezaobilazna da se stimuliše stvaranje konkurentnih preduzeća u sektorima sa višom dodatnom vrednošću, za uklanjanje tržišnih anomalija i podsticanje inovacija. Takve industrije čine da ekonomski rast donosi održiv ekonomski razvoj. Budući razvoj Kosova zavisi od delokruga i produktivnosti preduzeća. Potrebno podsticati kreiranje, održivost i produktivnost lokalnih privatnih preduzeća i privlačenje stranih investicija. Kosovo već ima značajna dostignuća u ovoj oblasti, posebno rangiranjem u izveštaju "Bavljenja biznisom". Ipak, to nije dovoljno. Dakle, treba da nastavimo dalje sa stalnom podrškom novim preduzetnicima, postojećim preduzećima i potencijalnim stranim investitorima. Neophodan je nov i inovativan pristup državnih intervencija koje će omogućiti preduzećima da se solidnije razvijaju i uz bolji pristup finansijama. Stoga, je potrebno da se interveniše samo u oblastima u kojima tržište sam po sebi ne može da ukloni njegove prepreke u razvoj u cilju podsticanja razvoja privatnog sektora koji se smatra kao osnova za ovaj stub.

Intervencije NSR-a?

- **Olakšavanje pristupa finansijama za preduzeća na Kosovu.** To će omogućiti povećanje nivoa kreditiranja proizvodnje, povećanje nivoa investicija, povećanje zaposlenosti i smanjenje trgovinskog deficita. To znači da će preduzeća moći da dobiju kredite po nižoj kamatnoj stopi i uz manje zahteva za kolateral kroz mehanizam za kreditne garancije.
- **Oslanjane na povezaivanje između industrijskih preduzeća u srodnim grupama.** To će pomoći jačanju veza između industrije, stvaranju novih preduzeća po osnovu onih starih i inovacijama, povezivanjem sa istraživačkim radom. To znači da će biznisi proizvoditi ili poslužiti nešto novo na osnovu informacija koje bude dobijali od ove grupacije.
- **Poboljšanje standarda kvaliteta i prelazak na aktivnosti od veće dodatne vrednosti.** To će učiniti da biznisi mogu da proizvedu sofisticiranije i skuplje proizvode, prikladne za izvoz, povećavajući prihoda za sebe i za privredu. To znači da će se proizvođač odeće baviti i njihovim dizajnom i tako povećati vrednost.
- **Povećanje nivoa direktnih stranih investicija (DSI) i onih iz dijaspore.** To će učiniti da kosovska privreda pokrije njene potrebe za finansiranje, obezbedi transfer tehnologije i sposobnosti, i smanji trgovinski deficit. Znači da će strani biznis ili onaj iz dijaspore naići na konkretnu podršku od države za ulaganje na Kosovu.
- **Rešavanje pitanja fragmentiranog poljoprivrednog zemljišta.** To će pomoći da se poveća prosečna veličina farmi i površina parcela i isto tako da se poveća poljoprivredna proizvodnja zbog ekonomije odgovarajućeg nivoa prevrede. To znači da će poljoprivrednici moći da proizvedu više a agropredajivačka industrija imati više domaćih sirovina
- **Olakšavanje upotrebe mineralnog potencijala Kosova u funkciji ekonomskog razvoja.** To će omogućiti rast postojećih preduzeća i stvoriti nova koje će omogućiti veći privredni rast. To znači da će kompanijama biti lakše da istražuju mineralne sirovine i razvijaju projekte.
- **Potpuna revitalizacije Trepče.** To će smanjiti trgovinski deficit Kosova, stvorice prihode i imace pozitivan uticaj na mnoge druge industrije.
- **Ulaganje sredstava Fonda za privatizaciju u strateškim ekonomskim kapacitetima.** To će učiniti da sredstva iz bivših državnih kapaciteta ide u nove kapacitete.
- **Povećanje učinka preduzeća u državnoj svojini.** To će omogućiti povećanje njihovog doprinosa u privredi, povećanje njihove vrednosti i povećanje prihoda u državni budžet. To znači da će državna preduzeća ostvariti više profita koji će se potom vratiti društvu.

POVEĆANJE FINANSIJSKOG PRISTUPA ZA KOSOVSKA PREDUZEĆA

KOJI SU IZAZOVI? Jedna od glavnih prepreka za investicije privatnog sektora na Kosovu je pristup finansijama. Oko 40% firmi kao glavnu prepreku identifikuju pristup finansijama. Veliki broj malih i srednjih preduzeća ne može da ispuni kriterijum kolateralu za dobijanje bankarskih kredita.

KOJI SU RAZLOZI? Na Kosovu je u toku osnivanje Fond za garantovanje kredita koji će pokrivati određeni procenat vrednosti glavnice kredita, tako da će to pomoći ublažavanju problema. S druge strane, Sistem registra kredita na Kosovu dobro funkcioniše, ali pokrivenost je ograničena na samo 22% odraslog stanovništva (u poređenju sa prosekom OECD-a od 43%). To utiče na sposobnost sistema da služi kao sveobuhvatan pružalac finansijskih informacija o bankarskoj industriji. Pokrivenost i kvalitet informacija je od ključnog značaja da bi se pravilno procenila "margina rizika", koji se dodaje na osnovnu stopu za izračunavanje celokupne kamatne stope. Takođe, firme na Kosovu imaju slabe kapacitete za izveštavanje o njihovim finansijskim podacima, što rezultira velikim zahtevima za kolateral i visokim kamatnim stopama.

KOJA SU REŠENJA? NSR će povećati pristup kosovskih preduzeća finansama, obezbeđujući kreditne garancije, smanjenje kamatnih stopa, poboljšanje sistema finansijskih informacija, kao i pružanje savetodavnih usluga za postizanje korporativnog standarda finansijskog izveštavanja, koje će im pomoći prilikom podnošenja zahteva za kredit.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Uspostavljanje šema za garantovanje kredita po sadašnjem dizajnu (obezbeđujući transparentno upravljanje), kao i uzimajući u obzir sektorske prioritete iz dokumenta o politikama industrijskog sektora.*
- 2) *Procena rada šeme i sagledavanje mogućnosti za dalje širenje i optimizaciju šeme. To uključuje pronalaženje i drugih izvora kapitalizacije u cilju povećanja iznosa uloženog kapitala.*
- 3) *Integracija baze podataka sistema kreditnog registra sa poreskom upravom, javnim preduzećem i registrom preduzeća, u cilju poboljšanja informacija pomoći kojih se procenjuje kreditni rizik.*
- 4) *Uvodjenje posebnih olakšica za Vaučer šemu MTI-a za finansiranje ažuriranja korporativnih standarda za izveštavanje preduzeća. Ovo će pomoći firmama da imaju pozitivniju procenu rizika prilikom apliciranja za kredit.*
- 5) *Razvoj tržišta osiguranja i integracija u regionalnim tržištima u cilju smanjenja rizika putem diverzifikacije.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Koncept dokument za Garancijsku šemu kredita procenjuje da će rast kreditiranja stvoriti nov inkrementalni promet od 1 milijardu evra u prvih šest godina poslovanja. Većina prometa će dolaziti iz domaće proizvodnje, čime se poboljšava trgovinski bilans. Ova prodaja ili promet bi mogao da se rezultira sa oko 10 miliona evra na dohodak od poreza na dobit preduzeća. Nova radna mesta bi mogla stvoriti oko 12 miliona evra u penzijske doprinose. Garancijski fond će podržati 4.150 novih kredita za mala i srednja preduzeća u iznosu od 360 miliona evra, stvarajući 20.000 radnih mesta. Odnos davanja kredita od bankarskog sektora privatnom sektoru, kao procenat BDP-a, će biti povećan najmanje 40% trenutnog proseka od 33,5%) do 2021 godine. Raspodjivanje kamatne stope će biti spuštena na nivo proseka u regionu

STVARENJE MREŽE I RAZVOJ GRUPISANIH PREDUZEĆA

KOJI SU IZAZOVI? Mala i srednja preduzeća (MSP) imaju koristi od saradnje i organizacije u grupama (klasteri) - gde preduzeća srodnih vrsta i istraživačke i obrazovne institucije rade blizu jedni drugima - zbog poboljšanja efikasnosti i širenja znanja. Podaci iz drugih zemalja u razvoju pokazuje da mala i srednja preduzeća okupljenih u klasterima imaju veći rast i inovativniji razvoj. Shodno tome, regioni sa klasterima privuku više novih biznisa koji se povezuju sa lancima vrednosti ostvarenih u okviru klastera.

KOJI SU RAZLOZI? Postoji veliki broj prepreka razvoju industrijskih klastera na Kosovu. Ove prepreke obuhvataju slabu saradnju između firmi, slabe veze između MSP-a i istraživačkih institucija, ali nedostatak stručne radne snage koja bi unapredila aktivnosti firmi u lancu vrednosti. Do sada nije bilo institucionalnih mehanizam koji bi stimulisali saradnju između firmi i njihov organizovanje u grupama.

KOJA SU REŠENJA? NSR će rešavati nedostatak povezanosti između firmi i grupa tako što će olakšati umrežavanje među njima i pružanjem direktne pomoći (kroz grantove i tehničku pomoć). To će biti učinjeno stvaranjem konkretnih mehanizama između vlade i biznisa koji će stimulisati saradnju između aktera u lancu vrednosti.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Razvoj Nacionalne strategije konkurentnosti koja će identifikovati strateške intervencije za jačanje konkurentnosti MSP-a. Identifikovaće se sedam konkurentnih i funkcionalnih grupisanja(klastera) koje će biti podržane konkretnim oblicima (grantovima, tehničkom asistencijom, idr). Ova podrška će biti obezbeđena preko Fonda za investicije i zapošljavanje, odnosno kroz šeme za konkurentnost MSP-a ili tematsku šeme za povećanje inovacija u sektoru IT-a.*
- 2) *Stvaranje institucionalnog okvira za podršku razvoju industrijskih klastera obuhvatanjem vlade i biznisa, uključujući udruženja klastera, gde će veće firme biti predvodnice. Vlada zajedno sa udruženjima može da olakša i pomogne uključivanje MSP-a da postane snabdevači velikih firmi u klasteru.*
- 3) *Stvaranje mrežu snabdevača i podugovarača organizovanjem redovnih sastanaka između vlade i preduzeća, kako bi mogli da se stvore i ojačaju veze u lancima vrednosti.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ove mere će omogućiti veće međusobno povezivanje preduzeća u lancima vrednosti i veće učešće industrijskog sektora u BDP-u. Saradnja između firmi će stvoriti sinergiju, povećati inovacije i omogućiti rast novih industrija na osnovu aktivnosti firmi koje su deo klastera. Podugovaranje i specijalizacija firmi u određenim aktivnostima će omogućiti velikim firmama da se fokusiraju na inovacije i prelazak na aktivnosti sa većom dodatnom vrednošću, što će povećati prihode u privredi

PRELAZAK MSP-a NA AKTIVITVNOSTI SA VEĆOM DODATNOM VREDNOŠĆU

KOJI SU IZAZOVI? Trenutno, sektor malih i srednjih preduzeća na Kosovu je slab i nekonkurentan kako na domaćem tako i na svestkom tržištu, dominiran malo prodajom, tako da nije u stanju da postane pokretač rasta substitucijom uvoza i angažovanjem na aktivnostima sa većom dodatnom vrednošću. Posledica toga je veliki trgovinski deficit, odnosno pokrivenost uvoza izvozom je 12% niži godišnji rast BDP-a.

KOJI SU RAZLOZI? Većina malih i srednjih preduzeća na Kosovu, posebno ona u proizvodnim sektorima, ne uspevaju ispuniti standarde kvaliteta, bilo zbog troškova investicija potrebnih za njihovo ostvarivanje, ili zbog troškova sertifikacije. Prepreka je i nedostatak savetodavnih usluga. Infrastruktura kvaliteta i sertifikacije je od ključnog značaja za konkurentnost na globalnom tržištu. Niska javna potrošnja na istraživanje i razvoj (samo 0,1% BDP-a) i nedostatak koherentne infrastrukture inovacija šteti razvoju malih i srednjih preduzeća. Nedostatak finansijskih podsticaja, i za neke sektore, sistema informacija o tržištima, onemogućava korišćenje ljudskog potencijala i kapitala u zemlji.

KOJA SU REŠENJA? NSR će pomoći malim i srednjim preduzećima da poboljšaju i standarde kvaliteta, stvaraju šeme za podršku inovacijama i savetodavnim uslugama, kao i specifičnu podršku za sektor poljoprivrede i informacione tehnologije.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Stvaranje instrumenta koji bi pomogao u sertifikaciju standarda kvaliteta za kosovska preduzeća. MTI će stvoriti ovaj instrument koji bi pružio podršku MSP-ima koje su izvozno orijentisane i onima koji su angažovani u sektorima za trgovinsku robu.*
- 2) *Stvaranje šeme za podršku inovacijama koje će obezbediti podsticaje (odgovarajuće grantove) za investicije malih i srednjih preduzeća u istraživanje i naučno-istraživački rad. Ova šema će biti deo Fonda za razvoj i zapošljavanje. Ministarstvo finansija će takođe obezbediti poreske olakšice za kupovinu nove tehnologije koja podstiče povezivanje sa istraživačkim institucijama u inostranstvu.*
- 3) *Stvaranje informacione platforme integrisanog informacionog sistema za poljoprivredu u cilju jačanja konkurentnosti u poljoprivrednom sektoru. To uključuje mrežu računovodstvenih podataka o poljoprivrednim gazdinstvima (FADN), registar poljoprivrednika (EFR), sistem identifikacije zemljišnih parcela (LPIS) i Integrirani sistem administracije i kontrole poljoprivrede (IACS).*
- 4) *Stvaranje fonda za subvencionisanje projekata inovacija u oblasti informacionih tehnologija (IKT). Ovaj fond će biti deo Fonda zapošljavanja i razvoja.*
- 5) *Razvoj konsultantske službe za biznise u pet privrednih regiona i obezbeđivanje kvaliteta u paketu, efektivne i standardne PKU. To će biti urađeno jedinstveneno u okviru poslovnih konsultantskih usluga koje se pružaju na regionalnom nivou, kroz regionalne razvojne agencije (RRA). One će obezbediti paket usluga podrške, kao što su istraživanje tržišta, finansijsko upravljanje, studije izvodljivosti, strategije prodaje i distribucije, itd*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ove mere će ojačati konkurentnost kosovskih MSP-a i njihov prelazak na aktivnosti sa većom dodatnom vrednošću, što će dovesti do smanjenja trgovinskog deficita, povećanja prihoda u privredi, i time omogućiti održiv ekonomski rast

PROMOVISANJE DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA (DSI) I JAČANJE ULOGE DIJASPORE U EKONOMSKOM RAZVOJU

KOJI SU IZAZOVI? Kosovo ima veliku potrebu za spoljnim finansiranjem kako bi zadovoljilo potrebe njene ekonomije. Prosečni godišnji priliv DSI na Kosovo u periodu od 2009-2013 godine iznosio je 400 miliona evra, što je premalo da bi se postigao željeni ekonomski rast. S druge strane, i investicije iz dijaspore, uprkos činjenici da su značajne, uglavnom su orijentisane ka sektorima kao što su građevinarstvo i nekretnine, a vrlo malo ka proizvodnim sektorima.

KOJI SU RAZLOZI? Agencija za investicije i podršku preduzećima (KIESA), trenutno nema potrebne kapacitete za efektivno promovisanje potencijala investicija u zemlju. Zbog nedostatka agresivnijeg i proaktivnog pristupa za privlačenje investitora, nudeći bolje pakovane usluge ili konkretne podsticaje. Pored toga, ne postoje posebne šeme podrške za dijasporu koje olakšavaju investicije ili rešavaju probleme finansijskog rizika, ili koje rešavaju pitanje nedostatka informacija o mogućnostima investiranja.

KOJA SU REŠENJA? NSR će stimulisati povećanje direktnih stranih investicija kroz jačanje kapaciteta KIESA, promenivši kulturu usluga i pružajući podsticaje strateškim investitorima. S druge strane, biće razvijena šema za podsticaj investicija iz dijaspore, u obliku odgovarajućih grantova

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Jačanje kapaciteta i riorganizacija KIESA. Formiranje tima sa velikim iskustvom u privatnom sektoru za razvoj proizvoda, pakovanje, predkvalifikaciju, prezentaciju, prodaju, brigu posle prodaje i upravljanje klijentima. Izrada nove strategije za direktne strane investicije koja pruža diferenciran stimulatívni paket. KIESA će postaviti trgovinske predstavnike u ambasadama na Kosovu i stvoriti šeme bonusa namenjenih uslugama koje privlače strane investitore.*
- 2) *Podrška investicija strateških investitora putem podsticaja i neposrednim pregovorima, na osnovu Zakona o Strateškim investicijama.*
- 3) *Stvaranje šema odgovarajućih grantova za dijasporu. Kroz ove šeme, pripadnicima dijaspore koji realizuju kapitalne investicije u nove ili postojeće biznise (sa adekvatnim poslovnim planom) biće pokriven prostali deo investicije putem granta. Šema će početi sa pilot projektom u sektoru poljoprivrede i usluga u oblasti IT.*
- 4) *Aktivacija i proširenje poslovnih mreža dijaspore u funkciji povećanja investicija od dijaspore na Kosovu.*
- 5) *Saradnja između poslovnih mreža dijaspore i institucija u zemlji (MTI MD, KIESA, privredne komore) u funkciji stavljanja kosovskih proizvoda na evropskom i svetskom tržištu i oslanjajući se u početku na našu dijasporu kao prvog potrošača, kao načina da se promoviše kosovski izvoz.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Povećanje direktnih stranih investicija u produktivne sektore pomoći će privredi Kosova da pokrije finansijske nedostatke i da obezbedi transfer tehnologije i znanja. To zauzvrat će pomoći u procesu revitalizacije industrijskog sektora na Kosovu i smanjiti trgovinski deficit. Povećanje investicija iz dijaspore pretvoriće je u pokretač rasta orijentisanog ka izvozu, povećaće sposobnosti radne snage i povezivanja sa globalnom lancima vrednosti lancima. Fokusiran pristup može transformisati ulogu dijaspore od finansijskog spasioca koji podržava osnovne potrebe potrošača, u stub dugoročnog i održivog razvoja

UREDJIVANJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

KOJI SU IZAZOVI? Na Kosovu poljoprivredna proizvodnja je nekonkurentna i sa niskom bazom za proizvodnju, što nije dovoljno da zadovolji domaće potrebe, kako potrošača tako i agro-prerađivačke industrije. Poljoprivreda igra važnu ulogu u privredi Kosova zbog ruralnog prostiranja stanovništva i mogućnosti koje stvara za sticanje prihoda. Međutim, to je danas ispod potencijala, soga je potrebno uređenje i konsolidacija poljoprivrednog zemljišta.

KOJI SU RAZLOZI? Glavna prepreka za razvoj poljoprivrede su male površine poljoprivrednog zemljišta u posedu domaćinstava, fragmentirane i razbacane parcele, kao i nedostatak imovinskih dokumenata. To važi i za one katastarske zone u kojima su razvijeni ali nisu do kraja završeni projekti komasacije tokom 1983-1989 godina. Prosečna veličina parcela u zemlji procenjuje se da je 0,3 hektara. To sprečava stvaranje ekonomije odgovarajućeg nivoa.

KOJA SU REŠENJA? NSR će se baviti pitanjem fragmentacije poljoprivrednog zemljišta grupisanjem i stvaranjem većih i konsolidovanih parcela, sa ciljem povećanja njihovih minimalnih površina i povećanjem prosečnih veličina farmi. Takodje će se raditi na rešavanju imovinsko-pravnih pitanja učesnika nezavršene komasacije zemljišta, kao i registrowanjem vlasnika zemljišta u Registar prava na nepokretnostima.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Priprema i finansiranje projekta regulisanja zemljišta i integraciju u projekte ruralnog razvoja.*
- 2) *Preduzimanje strukturne reforme (sa naglaskom na zakonske i institucionalne mere) kako bi se stvorili bolji uslovi za povećanje poljoprivredne proizvodnje*
- 3) *Staranje zemljišnih parcela što pravilnijeg geometrijskog oblika, pogodnog za laku upotrebu poljoprivrednih mašina, i realizovaće se projekat sistema identifikacije parcela (LPIS).*
- 4) *Formiranje mreže poljskih puteva, što omogućava direktan pristup parcelama i eliminacija sezonskog servituta (službenosti) - pristup imovini kroz imovinu koja pripada drugom.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će pomoći povećanju prosečne veličine farmi i prosečne površine parcela, povećanju poljoprivredne proizvodnje; jačanju konkurentnosti; razvoju tržišta zemljišta, kao važan preduslov za slobodnu tržišnu ekonomiju; stvaranju mogućnosti za dugoročne investicije u ovim imovinama; sprovođenju razvojnih planova opština; kao i pravičnoj raspodeli investicionih projekta ruralnog razvoja, kao i subvencija iz državnog budžeta za vlasnike i korišćenje ovih imovina. Sve ovo će pomoći povećanju poljoprivredne proizvodnje i veće stope ekonomskog rasta i zaposlenosti u zemlji.

KORIŠĆENJE MINERALNOG POTENCIJALA KOSOVA

KOJI SU IZAZOVI Pristup prirodnim resursima je jedan od glavnih faktora za dovođenje direktnih stranih investicija (DSI). Razvoj i istraživanje postojećih rudnika na Kosovu i otvaranje novih je kao mogućnost za povećanje zaposlenosti i poboljšanje životnog standarda, kako bi se omogućilo stvaranje industrije i povećanje BDP-a i izvoza. Vrednost minerala na Kosovu se procenjuje negde između 12,5 i 25 milijardi evra. Međutim, ovi resursi nisu korišćeni dovoljno da bi poslužili kao izvor ekonomskog rasta.

KOJI SU RAZLOZI? Postoji nekoliko velikih prepreka za puno korišćenje rudnog potencijala Kosova. Jedna od najizrazitijih je potreba da se reše na najbolji način imovinska prava zato što sprečavaju potencijalna istraživanja. Drugi glavni faktori koji utiču na istraživanje i razvoj su bezbednost licenci i dozvola, nedostatak konzistentne politike rudarstva i stabilnost uslova mineralnih istraživanja, sve to u povezano sa upravljanjem. Stvaranje industrije na bazi mineralnih resursa je sprečeno i zbog nedostatka mehanizama koji će omogućiti međusektorske veze između istraživačkog rda i raznih industrija u lancima vrednosti.

KOJA SU REŠENJA? NSR će omogućiti optimalno korišćenje mineralnih potencijala Kosova u funkciji ekonomskog razvoja, kroz rešavanje strukturnih problema vlasništva nad prirodnim resursima, tretiranje nedostataka u regulisanje tržišta i administrativnih kapaciteta, povezivanje rudnika sa industrijom i usvajanje medjusektorskog pristupa, kao i poboljšanje prateće infrastrukture. Deo tih mera, posebno onih koje se odnose na direktno finansiranje, može biti podržan kroz Fond za razvoj i zapošljavanje, ili putem podsticaja koji će se odredi u Zakonu o strateškim ulaganjima

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Stvaranje institucionalnih modalita podrške (kroz finansiranje ili tehničku pomoć) novih strateških projekata u rudarski sektor, posebno onih koji bi mogli obezbediti zapošljavanje, stvaranje prerađivačke industrije povezivanjem sa lancima vrednosti, kao i izvoz na inostrano tržište.*
- 2) *Podrška geološkim i rudarskim istraživačkim programima, stvaranje modaliteta za rešavanje imovinskih pitanja i izgradnja informacionog sistema za praćenje zbivanja u rudarskom sektoru.*
- 3) *Regulisanje tržišta za istraživanja i razvoj projekata jačanjem administrativnih kapaciteta nadzornih organa i izvršnih agencija. Procedure i pravila kojima se reguliše sektor biće razmatrane kako bi se stvorila jasnoća i olakšavajući pristup za investitore i privrednike.*
- 4) *Pružanje podrške za razvoj prateće infrastrukture rudarskog sektora, uključujući transport i energiju.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Istraživanje i korišćenje mineralnih resursa na Kosovu će omogućiti povećanje produktivnosti i prihoda u ekonomiji, stvarajući nove industrije i otvarajući nova radna mesta. Povećanje investicija u sektoru rudarstva i dodatni prihodi u industrijskom sektoru će omogućiti veću stopu ekonomskog rasta i održiviji ekonomski i društveni razvoj.

RISTRUKTURIRANJE I REVITALIZACIJA TREPČE

KOJI SU IZAZOVI? Danas Trepča radi u dve odvojene jedinice i samo sa 29% njenih nekadašnjih kapaciteta. Nekada je ovo preduzeće bilo industrijski giganta na Kosovu gde je bilo zaposleno oko 23.000 ljudi. Njena revitalizacija bi igrala veoma važnu ulogu u smanjenju trgovinskog deficita, povećanju zaposlenosti i ekonomski razvoj Kosova, a posebno u regionu Mitrovice.

KOJI SU RAZLOZI? Kompanija pati od zastarele tehnologije i nedostatka ulaganja u radnu snagu. Trenutno radi kao Trepča severa i juga, u dve autonomne jedinice, svaka sa odvojenim organima upravljanja, pod upravom KAP-a. Jedinice rade nezavisno jedna od druge, uključujući prodaju, javnu nabavku, upravljanje ljudskim resursima i finansijama. Najveći problem za restrukturiranje kompanije i njenu revitalizacije je nagomilavanje potraživanja poverilaca (oko 14.000 primljenih zahteva od Specijalnog veća). Restrukturiranje je veoma složen proces zbog zakonskih obaveza koje Kosovo nije preuzelo svojom voljom.

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da preduzeća kao što je Trepča mogu raditi punim kapacitetima i tako postanu važan faktor zapošljavanja, proizvodnje i izvoza. Jedno od mogućih rešenja je da se obaveze prenesu nekom drugom pravnom entitetu kako bi stabilan deo poslovanja mogao da se revitalizira.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Konsolidacija dosadašnjih analiza koje dovode do konačne analize izvodljivosti (uključujući vrednost imovine i obaveza Trepče i valorizaciju mineralnih rezervi) kroz domaću i međunarodnu ekspertizu*
- 2) *Izrada koncept dokumenta na osnovu studije izvodljivosti kojim bi se postavila opšta načela o zakonskom regulisanju Trepče. Dalje, na osnovu koncepta dokumenta izraditi i usvojiti zakon kojim se reguliše pravni status Trepče kao preduzeća sa više od jednog pravnog lica*
- 3) *U skladu sa studijom izvodljivosti, regulisanje pitanja u vezi neodrživih kapaciteta i poslovnih jedinica, za revitalizaciju, dok će se identifikovati poseban entitet za preuzimanje odgovornosti/ obaveza ili rešavati pitanja u vezi starih dugova Trepčd*
- 4) *Odlučivanje o povećanju daljeg poslovanja/industrijske proizvodnje Trepče zasnivajući se na najopravadaniju ekonomsku, tehnološku, socijalnu i ekološki alternativu.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Pod pretpostavkom povećanja prihoda od 20% posle pet godina, nominalna vrednost godišnjih prihoda iznosiće 39 miliona evra, što će omogućiti Trepči investicije u proizvodnju, dok bi se postigla maksimalna vrednost proizvodnje. Revitalizacija Trepče će smanjiti trgovinski deficit Kosova, stvoriti prihode za državni budžet, i imaće pozitivan uticaj na mnoge druge industrije na Kosovu, dajući na taj način podsticaj ekonomskom razvoju zemlje.

DEBLOKIRANJE FONDA PRIVATIZACIJE I KORIŠĆENJE SREDSTAVA ZA RAZVOJ

KOJI SU IZAZOVI? Prodaja ili likvidacija državnih preduzeća koja je počela u posleratnom periodu je učinila da je država mogla akumulirati 656 miliona. Oko 300 miliona ovih sredstava može se koristiti za kapitalne investicije u strateškim kapacitetima. Vladine institucije nastavljaju da primaju kredite od međunarodnih institucija kao što su MMF, SB, EBOR, dok je privatizacioni fond ostao zamrznut u CBK. U vreme kada Kosovo ima dosta potrebe za investicije, vrlo je razumno da se identifikuju načini kako de se fondovi iz kapaciteta iz prošlosti koristi za izgradnju kapaciteta budućnosti.

KOJI SU RAZLOZI? Zakonski propisi obavezuju Vladu da sredstva drži u posebnom fondu i da investira samo u sigurnim finansijskim instrumentima, jer se misli da je to rezerva za potencijalnu kompenzaciju potraživanja poverilaca iz procesa privatizacije. Međutim, postoje različiti načini kako se mogu koristiti ova sredstva.

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da deblokira fond privatizacije i da oslobođena sredstva koriste za potrebe ekonomskog razvoja zemlje, ili preciznije, za inicijative koje nastoje da ojačaju preduzetništvo i industriju na Kosovu. Cilj je da se sredstva iz bivših javnih preduzeća investiraju po principu "zamene imovine sa imovinom".

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Nezavisna procena raspoloživih sredstava uzimajući u obzir potraživanja poverilaca i druge obaveze, kao i donošenje strateške odluke o tome za šta će se koristiti sredstva. Načelno, sredstva iz bivših javnih preduzeća će se koristiti samo za kapitalne investicije u infrastrukturu i ljudski kapital, sledeći logiku razmene "imovina za imovinu". Mogući projekti su prioritetni projekti kao što je "Novo Kosovo", putni projekti ili revitalizacija Trepče. Deo sredstava takođe može biti usmeren ka investicionim projektima u ljudski kapital, kako je predviđeno u NSR.*
- 2) *Usvajanje zakonodavnih promena koje će omogućiti deblokiranje fonda i uspostavljanje mehanizama za trošenje sredstava (preko budžeta ili putem posebnih mehanizama finansiranja). Ovaj proces će obuhvatiti izmenu Zakona o KAP i Zakon o upravljanju finansijama i odgovornostima. Prenos sredstava u konsolidovani budžet Kosova (uz zakonske garancije za njihovo korišćenje samo u predviđene namene) ili u mehanizam specijalnog finansiranja.*
- 3) *Realizacija projekata i konkretnih inicijativa koristeći sredstva iz Fonda za privatizaciju putem; a), budžetskih izdvajanja ili b) posebnih uspostavljenih mehanizama, kao što je Nacionalni saveta za ulaganja.*
- 4) *Osiguranje zaštite odgovarajućih imovinskih prava pripadnika nevećinskih zajednica, kao i garantovanje i jačanje imovinskih prava žena.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Upotreba sredstava iz Fonda privatizacije stvorice fiskalni prostor za kapitalne investicije i stoga će omogućiti da privredni rast manje zavisi od zaduživanja. Korišćenje ovih sredstva će takođe pomoći da se očuvaju jake makroekonomske osnove. Posebniji uticaj ove mere će biti definisan i biće poznat u trenutku kada budu donete odluke o sektorim ili konkretnim inicijativama u kojima bi mogla biti ulagana sredstva - dakle da li će uticaj biti u energetskom sektoru, rudarstvo, obrazovanje itd.

DOBRO UPRAVLJANJE I ZADOVOLJAVAJUĆI UČINAK KORPORACIJA SA DEONICAMA DRŽAVE

KOJI SU IZAZOVI? Dobro upravljanje javnih preduzeća je od ključnog značaja u efikasnim i otvorenim tržištima na kojima javna preduzeća se takmiče sa privatnim sektorom, kako na domaćem nivou, tako i na međunarodnom planu. Neefikasno upravljanje javnim preduzećima je imalo uticaj na život građana i konkurentnost privrede, dok oni čine osovinu infrastrukture i pružaju usluge koje se koriste u svim industrijama (npr. telekomunikacije ili energetika).

KOJI SU RAZLOZI? Postoji procena da javna preduzeća su do sada neefikasno poslovala bez odgovarajućih mehanizama odgovornosti prema glavnom deoničaru (državi), i tako su izgubili vrednost. Osim toga, osnovna načela upravljanja korporacijama kao što su monitoring, finansijska i revizija učinka, kao i ukupna transparentnost u velikoj meri su zanemarena. Takođe, smatra se da nedostatak adekvatnog procesa analize rizika od državnih preduzeća u budžet i ekonomiju države, rezultira lošom procenom razvoja preduzeća.

KOJA SU REŠENJA? NSR će poboljšati efikasnost javnih preduzeća u skladu sa načelima korporativnog upravljanja OECD-a. U tom kontekstu, vlada će razmotriti opcije za sektorski pristup u nadgledanju i upravljanju korporacija u javnom vlasništvu. Važan postupak za poboljšanje korporativnog upravljanja obuhvata obuku službenika u odgovarajućim sektorima/resorima.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Razmatranje opcija za sektorski pristup u nadzoru i upravljanju korporacija u državnom vlasništvu od strane vlasnika.*
- 2) *Razvoj procesa i analize rizika od državnih preduzeća u budžet i ekonomiju države. Do 2021. godine sva državna preduzeća će se oceniti nezavisnim mišljenjem od strane spoljnog revizora.*
- 3) *Obuka službenika u odgovarajućim sektorima/resorima u oblasti korporativnog upravljanja. Do 2021 godine svi članovi korporativnih odbora će biti obučeni u oblasti korporativnog upravljanja.*
- 4) *Uvodjenje MBO sistema (upravljanje prema ciljevima) u procenama učinka organa upravljanja javnih preduzeća.*
- 5) *Razmatranje mogućnosti za eliminisanje birokratije i uticaja na komercijalna preduzeća koja posluju na konkurentnom tržištu.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ove mere će dovesti do poboljšanja učinka preduzeća sa sredstvima u državnom vlasništvu, a samim tim i do povećanja njihovog doprinosa privrednom rastu, povećanja vrednosti kompanija i do povećanja prihoda za državni budžet kroz dividendu

INFRASTRUKTURA

Zašto infrastruktura?

Ekonomske aktivnosti ne mogu se analizirati i razvijati van konteksta okruženja. Preduzećima i građanima je potrebna infrastruktura i povoljan ambijent za investiranje i rad. Fabrikama treba obezbedi što jeftinije i održivije snabdevanje električnom energijom i vodom, kao i što jeftinije i brže načine prevoza robe do tržištu. Savremeni biznisima svakako da je potrebna tehnološka infrastruktura da povećaju produktivnost i smanje troškove poslovanja. Poljoprivredi je potrebna prateća infrastruktura, kao što je navodnjavanje. Ali svemu tome je potreban održiv ambijent i ekosistem, jer priroda je glavna infrastruktura života. Soga, korišćenje prirodnih resursa mora biti racionalno, ostvarivši time ravnotežu između trenutnih ekonomskih potreba i ekološke održivosti.

Inervencije NSR-a?

- **Povećanje domaćih proizvodnih kapaciteta električne energije iz uglja i obnovljivih izvora.** To će omogućiti održivije i jeftinije snabdevanje električnom energijom građana i preduzeća, stvaranje povoljnije klime za investicije i smanjenje trgovinskog deficita. To znači da biznisima više neće predstavljati problem snabdevanje električnom energijom da bi investirali na Kosovu.

- **Izgradnja dalekovodne linije u cilju diverzifikacije izvora za uvoz energije.** To će omogućiti održivije i jeftinije snabdevanje električnom energijom, naročito u vreme najveće potrošnje. To znači da Kosovo neće ostati bez električne tokom zime, neće uvoziti energiju po skupoj ceni, a troškovi građana i preduzeća će biti manji.

- **Ulaganje u mere efikasnosti potrošnje energije.** To će smanjiti domaću potrošnju energije, a time i finansijske troškove, omogućavajući povećanje investicija i manji uticaj na životnu sredinu. To znači da će biznisi plaćati manje za energiju zbog ulaganja za izolacije u industrijskim ambijentima

- **Završetak glavnih međunarodnih i regionalnih puteva i železnička pruga.** To će omogućiti brži i jeftiniji protok ljudi i robe, umanjujući troškove poslovanja. To znači da će biznisima biti lakše da plasiraju robu na domaćim i međunarodnim tržištima.

- **Povećanje upotrebe informacionih tehnologija u radu preduzeća, škola i javnih ustanova.** To će učiniti da operativni troškovi budu manji, što će omogućiti povećanje investicija i inovacija. To znači da će biznisi uštediti upotrebom tehnologije i moći će da uštede investiraju u nove linije poslovanja.

- **Poboljšanje prateće infrastrukture poljoprivredne proizvodnje.** To će pomoći smanjenju troškova poljoprivredne proizvodnje, povećanju produktivnosti i prihoda za poljoprivrednike, kao i olakšavanju rada agro-preradivačke industrije.

- **Racionalizacija korišćenja vode i povećanje proizvodnih i distributivnih kapaciteta.** To će učiniti da povećanje industrije na Kosovu i potrebe za vodom ide paralelno sa povećanjem vodenih resursa na raspolaganju. To znači da će preduzeća i građani imati redovno vodosnabdevanje.

- **Obezbeđivanje održivog korišćenja kosovskih šuma.** To će učiniti da kosovske šume ne budu degradirane i da neće biti negativnih posledica po ekosistem i da će industrija na Kosovu imati stabilno i predvidivo snabdevanje

- **Održivo upravljanje otpacima.** To će pridoneti da otpaci iz potrošnje ne ugrožavaju životnu sredinu i da se recikliraju za industrijsku proizvodnju, stvarajući time radna mesta i smanjivši troškove u proizvodnoj industriji

IZGRADNJA NOVIH ENERGETSKIH KAPACITETA I ODRŽIVA ENERGIJA

KOJI SU IZAZOVI? Snabdevanje energijom je nestabilno i skupo. Zavisnost od izvoza je 12% uprkos našim velikim rezervama lignita, oko 12 milijardi tona, koje se mogu staviti u funkciji proizvodnje energije u zemlji. Studije za dijagnostifikaciju ekonomskog rasta, kao jednu od najvećih prepreka za poslovanje na Kosovu su identifikovale snabdevanje električnom energijom, a samim tim i za ekonomski rast. Oko 50% preduzeća na Kosovu to smatraju velikom preprekom.

KOJI SU RAZLOZI? Termoelektrane Kosovo A i B raspolažu zajedničkim proizvodnim kapacitetima od samo 1.000 MW. Trenutni proizvodni kapaciteti su zastareli, potreban im je stalni remont i rade sa neefikasnom tehnologijom. Vlada se obavezala da će zatvarati Kosovo A u 2017 godini a Kosovo B ne ispunjava ekološke standarde. Kosovo je bogato velikim resursim uglja, oko 12 milijardi tona, za šta su potrebna ulaganja u nove proizvodne kapacitete. Ali, u međuvremenu, dok se novi kapaciteti izgradjuju, potrebno je zadovoljiti potrebe za energijom. Potražnja za električnom energijom ima putanje u rastu koje je povezano sa ekonomskim rastom. Prognoze Svetske banke ukazuju na znatno povećanje potražnje za električnom energijom, koje su predstavljene takodje i kao "niski scenariji".

KOJA SU REŠENJA? NSR ima za cilj da se bavi problemima koji se odnose na održivo snabdevanje električnom energijom. Kroz različite aktivnosti, kapaciteti proizvodnje električne energije će zadovoljiti zahteve tržišta, ne bi bilo nestašice električne energije i biće obradjeni ekološki standardi.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Produžavanje procesa dekomisioniranja Kosova A do uvođenja novih kapaciteta TE Novo Kosovo i analiza opcija za rad TE Kosovo A u različitim periodima,*
- 2) *Remont Kosova B, odvojeno u svakoj jedinici tokom perioda od 2017-2018 godine, kako ni bi došlo do velikih nedostaka u proizvodni energije.*
- 3) *Izgradnja termoelektrane Novo Kosovo, snage od 500 MW, prema dogovoru sa međunarodnim konzorcijumom i u skladu sa najnovijim tehnologijama.*
- 4) *Sprovođenje strukturnih reformi u KEK-u, kao što je pravno razdvajanje delatnosti proizvodnje od rudnika,*
- 5) *Otvoranje novog rudnika uglja (Južni Sibovac) u cilju povećanja pouzdanosti snabdevanja ugljem proizvodnih kapaciteta.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Obezbedjenje održive energije će poboljšati uslove poslovanja, omogućiti povećanje privatnih investicija i poboljšanje trgovinskog bilansa Kosova smanjenjem uvoza. Održivo snabdevanje će poboljšati i blagostanje građana. Povećanje ulaganja će omogućiti veće stope ekonomskog rasta i održivog razvoja.

STVARANJE OTVORENOG I KONKURETNOG TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE

KOJI SU IZAZOVI? Kosovo se suočava sa visokim uvoznim cenama energije. Visoka cena uvoza je vrlo problematična, jer utiče na rast cena energije za potrošače i preduzeća. Ona postaje problem posebno u špicu potrošnje kada domaća proizvodnja nije dovoljna da udovolji potražnju. Potražnja električne energije na Kosovu je neproporcionalna u sezonskim uslovima, sa znatnim povećanjem potrošnje tokom zimskih meseci, uglavnom zbog upotrebe za grejanje. Upravo za vreme najveće potrošnje i uvozna cena je veća.

KOJI SU RAZLOZI? Uvoz trenutno je skup zbog nedostatka raznolikosti u pristupu regionalnim sistemima prenosa. Posebno problematičan je nedostatak povezivanja sa Albanijom, koja 98% energije proizvodi kroz hidropotencijale, sa većim nivoom proizvodnje upravo tokom zime, tako da nedostatak povezivanja sa Albanijom je od ključne važnosti za otvaranje tržišta i smanjenje uvoznih cena električne energije.

KOJA SU REŠENJA? NSR nastoji da se nastavi sa sprovođenjem direktiva EU -a (Treći energetska paket) za stvaranje konkurentnog tržišta, kao i nastavak realizacije projekta jačanja prenosa električne energije sa Albanijom.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Integracija tržišta energije sa regionalnim energetska tržištem, u skladu sa obavezama iz Berlinskog procesa i direktivama EU-a (treći paket energije).*
- 2) *Završetak prenosne linije sa Albanijom kapaciteta od 400 kV u 2018 godinu, u cilju izgradnje jedinstvenog tržišta u energetska sektoru između Kosova i Albanije.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Integracija u regionalnom energetska tržištu će da diverzifikuju izvore uvoza i smanjice troškova u vreme maksimalne potrošnje. Smanjenje troškova uvoza će se pozitivno odraziti na troškove energije za preduzeća i potrošače. Stvaranje stabilnog i snošljivog tržišta za snabdevanje energijom će stvoriti povoljnu klimu za investicije što će omogućiti veću stopu ekonomskog rasta.

SMANJENJE POTROŠNJE ENERGIJE KROZ MERE EFIKASNOSTI

KOJI SU IZAZOVI? Navike potrošnje i postojeće tehnologije koje koriste potrošači, uključujući i neizolovane prostorije, čine da potrošnja energije na Kosovu bude neefikasna. Neefikasna potrošnja energije povećava potražnju za energijom, što takođe mnogo utiče na troškove energije, uzimajući u obzir potrebu za uvozom. Naime, neefikasna potrošnja energije na taj način posredno utiče na povećanje troškova poslovanja, ali i izaziva posledice po životnu sredinu, što čini razvoj neodrživim.

KOJI SU RAZLOZI? Vlada Kosova je usvojila Zakon o energetskej efikasnosti, a takođe ima akcioni plan za povećanje efikasnosti u periodu od 2011-2018 godine. Namera je da se postigne cilj uštede od 9% do 2018. Međutim, mere koje su do sada preduzete uglavnom su bile ograničene na zgradama u javnom sektoru, dok su najveći potrošači energije na Kosovu domaćinstva (više od jedne trećine potrošnje), zatim slede transport i poljoprivreda.

KOJA SU REŠENJA? NSR će postići cilj od 9% štednje energije do 2018. godine, fokusirajući se i na sektor domaćinstva. Da bi se postigao ovaj cilj, Vlada će osnovati Nacionalni fond za energetske efikasnosti, pokrenuti razvoj tržišta za ESCO (kompanije koje imaju koristi od smanjivanja troškova energije) i takođe će proširiti mrežu gradskih toplana.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Razmatranje modaliteta i osnivanje Fonda za energetske efikasnosti. Fond će obezbediti subvencije za sisteme centralnog grejanja, za mere efikasnosti koje se odnose na javne zgrade ili infrastrukturu; preusmeravanje kuća ka izvorima toplotne energije i ulaganjima u izolaciju; davanje kredita i kreditnih garancija stanovništvu i MSP-ima za mere energetske efikasnosti, itd. Fond će takođe finalizirati projekte predviđene u Nacionalnom akcionom planu za energetske efikasnosti.*
- 2) *Početak primene prakse ugovora o učinku za uštedu energije kroz razvoj tržišta ESCO (uslužno preduzeće energije). Ove kompanije će obezbediti uštedu energije ulaganjem u merama efikasnosti i dobijajući deo ostvarene štednje.*
- 3) *Proširenje mreže grejanja u Prištini i zamena goriva koje se koristi u Đakovici, Mitrovici i Zvečanu. Takođe će biti proširena grejna mreže u gradu Obiliću i Glogovcu.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će smanjiti domaću potrošnju energije, pri čemu potrošnja energije po glavi stanovnika se smanjuje za 25% do 2022 godine. Smanjenje potrošnje energije će pomoći u smanjenju troškova energije i samim tim će pomoći preduzećima i povećati ulaganja privatnog sektora. Povećanje ulaganja će omogućiti veće stope ekonomskog rasta i razvoja.

RACIONALNO KORIŠĆENJE OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE

KOJI SU IZAZOVI? Kosovo trenutno ne koristi dovoljno obnovljive izvore energije (OIE). Ono proizvodi samo 3% energije ili 46 MW iz obnovljivih izvora. Ovaj procenat je mnogo manji u odnosu na 29,5% angažovane potrošnje do 2020. godine. Nekorišćenje obnovljivih izvora energije nameće potrebu uvoza energiju i nesigurnost u snabdevanju na domaćem tržištu. To ima direktan uticaj na ekonomski razvoj.

KOJI SU RAZLOZI? Kosovo ima nizak potencijal za proizvodnju energije iz vetra, a vrlo malo potencijala za proizvodnju od sunca. Održiviji izvori obnovljive energije su uglavnom hidroenergija i biomasa i biogas. Postoji oko 77 mesta gde se mogu razviti hidroprojekti. Procenjuje se da oko 120 GWh godišnje se može dimiti iz biomase (šumskih otpadaka). Međutim, razvoj projekata ove prirode je u zastoju, uglavnom zbog koštanja. Hidroelektrana Žur, najveći od hidroprojekata je ostao u fazi studije izvodljivosti. S druge strane, životinjski ostaci koji se koriste za proizvodnju biogasa, su rasprostranjeni širom zemlje i skupo košta da se prukupljaju na jednom prostoru.

KOJA SU REŠENJA? Budući da je potencijal za eksploataciju obnovljivih izvora energije relativno ograničen na Kosovu, vlada treba da dogovorom odredi niži cilj za korišćenje obnovljivih izvora energije zbog troškova. Krenuće se napred sa razmatranjem mogućnosti za izgradnju hidroelektrane Žur, kao i pružanjem podrške poljoprivrednicima kroz ugovore za korišćenje organskog otpada i bolju organizaciju tržišta drveta i šumskih otpadaka.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Dogovaranje nižih ciljeva za korišćenje obnovljivih izvora energije sa Zajednicom za energiju.*
- 2) *Analiza studije izvodljivosti o hidroelektrani u Žuru u kontekstu razvoja zajedničkog tržišta sa Albanijom. Njena potencijalna izgradnja će se vršiti ili od privatnog investitora, putem nekog oblika javno-privatnog partnerstva (JPP), ili eventualno kao državni projekat uz mogućnost ugovora o koncesiji.*
- 3) *Omogućavanje dugoročnih ugovora za poljoprivrednike o korišćenju organskih otpadaka, kao i obezbeđivanje bolje organizacije tržišta drveta i šumskih otpadaka, kako bi se stimulisalo stvaranje tržišta biomase. Sve to ide uz prilagođavanje tarifa na tržištu biomase.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će povećati učešće obnovljivih izvora energije u okviru energije proizvedene u zemlji. Time bi se Kosovo približilo ispunjenju njenih međunarodnih obaveza i povećalo bi količinu energije proizvedene u zemlji, čime bi se doprinelo energetskej pouzdanosti u zemlji, i na taj način poboljšanju klimu za poslovanje, povećanju investicija i ekonomskom rastu. Korišćenje obnovljivih izvora energije bi takođe obezbedilo da ekonomski rast zemlje bude održiviji i pažljiviji prema posledicama po prirodu.

DALJI RAZVOJ DRUMSKE I ŽELEZNIČKE INFRASTRUKTURE

KOJI SU IZAZOVI? Saobraćajna infrastruktura ima ključnu ulogu u ekonomskom razvoju, olakšavajući protok ljudi i robe povećanjem brzine i smanjenjem troškova. Saobraćajna infrastruktura je posebno važna za međunarodni transport, budući da je cilj naše privrede da se poveća izvoz. U poslednjih nekoliko godina investirano je u poboljšanje strateške putne infrastrukture i regionalnih puteva, međutim, potrebe zemlje za saobraćajnu infrastrukturu i dalje su velike, naročito bolje i brže veze između regiona, što bi omogućilo veću mobilnost radne snage, roba i kapitala. Kvalitet infrastrukture se smatra kao jedan od ključnih faktora u odlučivanju investitora da ulažu u zemlju.

KOJI SU RAZLOZI? Samo 56% putne infrastrukture Kosova je asfaltirano (glavni nacionalni putevi), dok preostali deo ostaje neobuhvaćen. Sa druge strane železnička mreža se prostire na oko 330 km, ali njena infrastruktura je zastarela. Kosovo ima nizak nivo urbanizacije, koji smanjuje intenzitet saobraćaja (broj putnika po glavi stanovnika). Kosovska geografija govori da su rastojanja kratka, tako da drumski saobraćaj je najefikasniji i održiviji način za promet. Da bi se postigao veći razvojni efekat na lokalnim putevima, potrebno je da ulaganja u puteve budu poprečna preliminarnim studijama. S druge strane, regionalne puteve treba proširiti kako bi se omogućio brži promet. Železnički saobraćaj može igrati važnu ulogu u izvozu minerala i poljoprivrednih proizvoda.

KOJA SU REŠENJA? NSR će omogućiti nastavak rada na izgradnji glavnih međunarodnih putnih deonica (koje nas povezuju sa Albanijom, Makedonijom i Srbijom), kao i regionalnih autoputeva. Prioritet će biti dat i rekonstrukciji međunarodne železničke linije koja nas povezuje sa Srbijom i Makedonijom.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Završetak preostalih deonica autoputa Morina - Merdare (R7)*
- 2) *Završetak prioriternih deonica autoputa Priština - Elez Han (R6) za povezivanje sa evropskim koridorom VIII Jugoistočne Evrope.*
- 3) *Nastavak projekta proširenja nacionalnih puteva Priština - Peć (M9) i Priština - Mitrovica (M2)*
- 4) *Proširenje nacionalnih puteva Peć - Dečani - Đakovica - Prizren.*
- 5) *Izgradnja autoputa Priština – Gnjilane*
- 6) *Modernizacija jedine međunarodne železničke linije na Kosovu, Linija 10 (dužine 148 km) od Kosova Polja do Makedonije (južna linija) i od Kosova Polja do Srbije (severna linija)*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će smanjiti troškove i razdaljine prevoza putnika i robe unutar i van Kosova. Mogućnost za brži i jeftiniji prevoz će pomoći svim industrijama na Kosovu da jeftinije obezbede sirovine i jeftinije plasiraju proizvode na tržište. Modernizacija međunarodne željezničke mreže pomoći će sektoru izvoza mineralnih i poljoprivrednih proizvoda. Poboljšanje saobraćajne infrastrukture će podstaći nove investicije. Sve to će omogućiti veće stope ekonomskog rasta.

PROSTIRANJE INFRASTRUKTURE INFORMATIČKE TEHNOLOGIJE

KOJI SU IZAZOVI? Informaciona i komunikaciona tehnologija (IKT) su revolucionizirale načine odvijanja državnih procesa, počev od ekonomskih transakcija na tržištu, upravljanja državne po doškolske nastave. Na Kosovu, upotreba kompjutera i interneta u privatnim kućama je znatno povećana. Međutim, upotreba IKT ostaje i dalje ograničena u javnim institucijama ali i u privatnim kompanijama. To ograničava kvalitet državnih usluga i efikasnost institucija, dok stare administrativne prakse imaju veće troškove, tako da budžetska sredstva se troše u drugim oblastima u kojima je potreba veća. Preduzeća sa druge strane, troše više nego što je potrebno ne uključujući sredstva IKT-a u njihovom poslovanju.

KOJI SU RAZLOZI? Seoske škole, biblioteke, zdravstvene ustanove i vladine agencije pate ili zbog nedostatka pristupa uslugama IT ili zato što nisu uvodile adekvatna sredstva. Ne postoji centralna institucija za koordinaciju i razvoj bilansa različitih podsektora IT-a ili koja bi promovisala međunarodne standarde. Nisu dati podsticaji privatnom sektoru za ulaganja u IT procese.

KOJA SU REŠENJA? NSR će obezbediti koordinaciju različitih aktera u sektoru IKT kako bi se obezbedilo što veće prostiranje i šira upotreba informacionih tehnologija u procesima biznisa, javnim ustanovama i obrazovnim institucijama.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Formiranje Nacionalnog saveta za IT koji će koordinirati različite aspekte strategije razvoja i primene IT-a.*
- 2) *Poodrška kosovskim biznisima u oblasti IT (preko Fonda za zapošljavanje i razvoj) za izvoz usluga van zemlje, kao i drugim biznisima za unapređenje procesa rada korišćenjem IT-a (vidi meru 20, aktivnost 4).*
- 3) *Usvajanje odgovarajućih međunarodnih standarda koji se odnose na IKT za javne institucije i biznise.*
- 4) *Implementacija programa za digitalnu ekonomiju Kosova - KODE (preko šeme za IKT Fonda za zapošljavanje i razvoj) koje će uključiti prostiranje infrastrukture širokog opsega i velike brzine kao i razvoj ljudskih resursa za digitalnu ekonomiju*

UTICAJ NA RAZVOJ

Učestalija upotreba IKT u upravnim postupcima, obrazovnim trgovinskim procesima, itd – će pomoći da se smanje operativni troškovi i postigne efikasnost, a samim tim će omogućiti državi i privatnim kompanijama za usmeravanje štednje ka investicijama i u drugim oblastima. Upotreba IKT-a će takodje omogućiti inovacije u operativnim procesima u privatnom sektoru i jačanje ovog sektora. Povećanje mogućnosti za investicije i inovacije će omogućiti veću stopu ekonomskog rasta.

POLJOPRIVREDNA INFRASTRUKTURA U FUNKCIJI AGRO-BIZNISA

KOJI SU IZAZOVI? Poljoprivredni sektor na Kosovu je jedan od sektora sa najvećim mogućnostima za zapošljavanje, ali takođe je veoma važno za druge povezane industrije u lancu vrednosti a poljoprivredne proizvode koristi agro-prerađivačka industrije. Povećanje poljoprivredne proizvodnje i agro-industrije je veoma važno s obzirom na potrebu da se smanji trgovinski deficit. Ali danas jačanje ovog sektora je problematično ne samo zbog izparcelisanog zemljišta (obrađeno u Stubu 2 NSR), nego i zbog ograničene poljoprivredne infrastrukture.

KOJI SU RAZLOZI? Povećanje proizvodnih kapaciteta u poljoprivredi i agro-prerađivačkoj industrije danas je u velikoj meri ograničen nedostacima prateće fizičke infrastrukture. Sadašnji nivo navodnjavanja od 25% obradivog zemljišta treba da bude proširen. Ovo je posebno povezana sa potencijalom Kosova da stiče prihode iz sektora voća i povrća visoke vrednosti. S druge strane, zamašni razvoj poljoprivrede i agro-prerađivačke industrije takođe pati od ograničenog broja objekata za skladištenje i čuvanje u glavnim regionima Kosova, kao i jedinica za laboratorijska ispitivanja kvaliteta privatne proizvodnje semena i sanitarnih standarda. Investicije

KOJA SU REŠENJA? NSR će obezbediti rešavanje izazova u pogledu fizičke infrastrukture, uključujući meku i fizičku infrastrukturu. To će obuhvatiti širenje pokrivenosti sistema za navodnjavanje u regionima na Kosovu sa visokim potencijalom za proizvodnju; poboljšanje tržište prodaje na veliko, smanjivanje troškova transakcija i poboljšanje ekonomije odgovarajućeg nivoa i smanjenje ostataka u sezoni berbe

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Proširenje pokrivenosti sistema za navodnjavanje najmanje na 40% obradivog zemljišta do 2021. godine (sada je 25%)*
- 2) *Povećanje broja objekata za skladištenje i čuvanje u glavnim regionima Kosova putem javno-privatnog partnerstva (JPP).*
- 3) *Povećanje broja jedinica za laboratorijska ispitivanja kvaliteta privatne proizvodnje semena i poboljšanje fitosanitarnih standarda.*
- 4) *Povećanje i poboljšanje strukture farmi, kao i povećanje prerađivačkih kapaciteta prehrambene industrije, kao npr: mesa, mleka, voća, povrća i grožđa.*
- 5) *Jačanje informacionog sistema za upravljanje informacijama (SUI) o registru farmi i poljoprivrednih materijala (Vidi meru 20, aktivnost 3).*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će uticati na poboljšanje poljoprivredne produktivnosti; poboljšanje ekonomije odgovarajućeg nivoa u poljoprivrednoj proizvodnji kroz tržišnu infrastrukturu za prodaju na veliko i poboljšanje konsolidacije zemljišta kroz funkcionalniji sistem registracije poljoprivrednih gazdinstava. Povećanje poljoprivrednog prinosa, ekonomije odgovarajućeg nivoa i inovacija će se odraziti na smanjenje troškova za agro-prerađivačku industriju i njen rast, i pomoći će obezbediti veće stope ekonomskog rasta.

RACIONALNO KORIŠĆENJE I POVEĆANJE KAPACITETA VODENIH RESURSA

KOJI SU IZAZOVI? Resursi vode jedne zemlje i vodovodna infrastruktura igraju veoma važnu ulogu u pogledu kvaliteta života i ekonomskog razvoja. Sa trenutnom nivoom potrebe za vodom, Kosovo sada je dostiglo granice kapaciteta postojećih rezervoara i distributivne infrastrukture, mada su resursi i rezerve u izobilju. S obzirom na činjenicu da Kosovo nastoji da povećava industrijsku i poljoprivrednu proizvodnju u narednim godinama, potrebna su ulaganja kako bi se obezbedilo dovoljno snabdevanje vodom. Postoji opasnost da nedovoljni resursi postaju ozbiljan problem, kako za ekonomski rast tako i za upotrebu u domaćinstvima

KOJI SU RAZLOZI? Glavni izazovi u sektoru voda su gubitak u mreži, nedostatak mera efikasnosti u potrošnji, nedostatak kapaciteta za skladištenje vode i relativno nerazvijeni i neefikasni sistemi za navodnjavanje u poljoprivredi. Skladištenje u rezervoarima po glavi stanovnika iznosi 42% regionalnog proseka. Efikasnost sistema za navodnjavanje je veoma niska, a tehnički gubici zbog zastarelih cevi su takođe veoma veliki. Drugi problem je sposobnost regionalnih kompanija za vodu da prikupljaju prihoda od prodaje (samo 30%), a samim tim i njihova finansijska nemogućnost da investiraju u poboljšanje ili proširenje postojeće mreže.

KOJA SU REŠENJA? NSR će obezbediti da se smanji nivo potrošnje vode kroz racionalnu potrošnju i smanjenjem tehničkih gubitaka, i daće prioritet povećanju proizvodnih kapaciteta i distribucije.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Smanjenje tehničkih i komercijalnih gubitaka regionalnih kompanija vodovoda, kao i postavljanje vodomera u svim zonama usluga u vodosnabdevanju.*
- 2) *Proširenje postojeće vodovodne mreže i izgradnja nove mreže u područjima sa velikim opterećenjem (proširenje urbane i ruralne pokrivenost). Mreža pokrivenosti će biti proširena sa 12.000 hektara na 29.000 hektara.*
- 3) *Realizacija studije izvodljivosti o mogućim lokacijama za izgradnju akumulacije površinskih voda (brane).*
- 4) *Izrada Projekta za izgradnju Hidrosistema "Ibar Lepenac" (faza II) i Hidrosistema Kremenat-Desivojce-Djuriševce.*
- 5) *Investicije u proširenje i povećanje efikasnosti sistema za navodnjavanje u poljoprivredu.*
- 6) *Renoviranje i izgradnja zaštitne infrastrukture duž reka Sitnica, Beli Drim beli i Binačka Morava.*
- 7) *Renoviranje i proširenje mreže snabdevanja pijacom vodom u regionu Prištine, Gnjilana i Mitrovice*

UTICAJ NA RAZVOJ

Realizacijom ove mere će se povećati nivo efikasnosti u korišćenju vode i povećati stepen kontrole i izveštavanja o količini vode koja se koristi/troši. Posebno će se omogućiti povećanje prihoda za kompanije vodosnabdevanja, smanjenje nivoa gubitaka, povećanje tarife priključenja u mrežu i proširenje pokrivenosti mrežom navodnjavanja. Poboljšanje vodosnabdevanja će služiti kao podrška za povećanje preduzeća i poboljšanje blagostanja građana.

ODRŽIVO KORIŠĆENJE I UPRAVLJANJE ŠUMAMA

KOJI SU IZAZOVI? Strateški značaj šuma za jednu malu i gusto naseljenu zemlju kao što je Kosovo, sa hladnim zimama i značajnim sektorom prerade drveta, teško da se može potceniti. Dobri sistemi gazdovanja šumama su od suštinske važnosti da se obezbedi održivo snabdevanje drvnom sirovinom koja se koristi za grejanje ili u industrijske svrhe. Krčenje šuma koje se dešava sada sprečava održivo snabdevanje, ali i šteti ekosistemu i divljači, rezultira erozijom tla i povećava verovatnoću poplava, jer drveće apsorbira vodu. Krčenje šuma može imati veliki društveno-ekonomski uticaj na okolnim šumskim područjima, posebno na poljoprivrednim zemljištima. Ova opasnost će biti još veća u vreme kada će poljoprivredno zemljište biti ugroženo od ekstremnih vremenskih ciklusa zbog klimatskih promena.

KOJI SU RAZLOZI? Velika potražnja za drvo koja je prouzrokovana njegovim korišćenjem za grejanje i dalju obradu u industriji, vrši pritisak na postojeću rezervu šumskog zemljišta. Količina seče (legalne i ilegalne) je znatno veća od količine regeneracije šuma. Na Kosovu, nažalost, oko 40% javnih šuma i 30% privatnih šuma je suočeno sa ilegalnom sečom. Veliki problem predstavlja i upravljanje šumama, a samo za ograničenu površinu šuma postoji plan za upravljanje šumama. Ipak, glavni problem, je sposobnost institucija da upravljaju i spreče zloupotrebu šuma.

KOJA SU REŠENJA? NSR će obezbediti da se zaustavi tempo krčenja šuma na Kosovu i početi njihov oporavak i održivo korišćenje u funkciji potrošača i korišćenja u industrijskim sektorima.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Pošumljavanje goleti, oporavak šuma oštećenih požarom i preduzimanje preventivnih mera oštećenja kroz tretman sa entomološkim sredstvima. Sve ovo će se postići kroz nacionalni i dobro pripremljen program za zaštitu šuma.*
- 2) *Preduzimanje oštrijih mera protiv ilegalnih drvoseča, što podrazumeva bolju institucionalnu organizaciju, zakonske promene i jačanje kapaciteta Kosovske agencija za šume. Takođe, biće funkcionalizovan informacioni sistem o šumama za veću integrisanu zaštitu.*
- 3) *Razvoj planova za upravljanje šumama na najmanje 60% javnih šumskih površina do 202 godine.*

UTICAJ NA RAZVOJ

Uticaj ovih mera će imati neposredan efekat na povećanje stope regeneracije šuma; obim korišćenja, koji neće biti veći od 60% predviđenog godišnjeg rasta; smanjenje prisustva nezakonite upotrebe sa 40% na 20% javnih šuma i sa 29% na 15% privatnih šuma. Investicije i reforme u sektoru šumarstva će igrati važnu ulogu ne samo u zaštiti životne sredine, nego i u podršci industrijskog razvoja. Povećanje efikasnost u boljem upravljanju šumama će podržati drveno preradivačku industriju, obezbeđujući pravičnu cenu i stabilno snabdevanje sirovinama

ODRŽIVO UPRAVLJANJE OTPACIMA

KOJI SU IZAZOVI? Ekonomski rast i poboljšanje dobrobiti omogućava mogućnost za potrošnju robe, a samim tim povećava količinu otpadaka. Ostaci od potrošnje, s jedne strane stvaraju pritisak na životnu sredinu, nanoseći štetu ekosistemu ako budu loše upravljani prikupljanje i odlaganje, međutim ako budu reciklirani mogu biti i sredstvo za ekonomski razvoj, korišćenjem kao sirovine u industriji. Na Kosovu trenutno otpaci su postali ekološki problem i sa druge strane nisu pretvoreni u službi industrijskog razvoja kroz njihovo recikliranje.

KOJI SU RAZLOZI? Na Kosovu se prikuplja samo oko 60% otpadaka. Pored toga, nema organizovane aktivnosti za razdvajanje otpadaka za ponovnu upotrebu/recikliranje i tretiranje. Izuzetak je privatni sektor koji vrši prikupljanje, odvajanje po vrstama, fizičko tretiranje i izvoz otpadaka. Odlaganje otpadaka se vrši se uglavnom u regionalnim/opštinskim deponijama (postoji ukupno 8 deponija), od kojih većina ne ponašaju/postupaju u skladu sa ekološkim standardima, nego ima i bacanja u neprikladnim i nekontrolisanim mestima (ilegalne deponije). Oko 40% preostalih otpadaka se ilegalno odlaže ili spaljuje. Veoma malu količinu otpadaka reciklira neformalni sektor. Takođe, izazov je i tretman otpadnih voda i mulja koji se pojavljuje kao proizvod nakon procesa prečišćavanja otpadnih voda.

KOJA SU REŠENJA? NSR će omogućiti efikasnije upravljanje otpacima na Kosovu ulažući u infrastrukturu za upravljanje i konsolidaciju javnih preduzeća za prikupljanje otpadaka, ugovaranje ekonomskih operatera za upravljanje otpacima, podizanje svesti i stimulisanje recikliranja, kao i stvaranje mreže prikupljanja za dalje tretiranje otpadnih voda.

KONKRETNE AKTIVNOSTI MERA

- 1) *Izgradnja infrastrukture za upravljanje komunalnim otpacima, (čvrstih, građevinskih, industrijskih i opasnih i mulja iz zagadjenih voda*
- 2) *Konsolidacija javnih preduzeća za prikupljanje otpadaka i ugovaranje ekonomskih operatera putem javno-privatnog partnerstva za upravljanje otpacima (u oblasti odlaganja, tretiranja i recikliranja).*
- 3) *Podizanje svesti javnosti i postepeno smanjenje količine proizvedenog otpada kao i stimulisanje ponovne upotrebe ili recikliranja i upotreba proizvoda za tretiranje otpadaka;*
- 4) *implementacija projekata za smanjenje ekoloških i zdravstvenih opasnosti od otpadaka (tretman opasnih otpadaka, sanacija zagađenih/kontaminiranih mesta, eliminisanje ilegalnih deponija, itd). Osnivanje centara za tretman otpadaka u opštinama Gnjilane, Uroševac, Prizren, Štrpce, Orahovac, Đakovica, Štimlje, Lipljan, Glogovac, Suva Reka, Kačanik i Vitina).*
- 5) *Popravka i izgradnja mreže kolektora za otpadne vode (kanalizacija) i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Prištini, Gnjilanu, Uroševcu i Mitrovici. Paralelno, biće tretirani mulj-ostaci nakon tretmana zagadjenih voda putem ugovora sa ekonomskim operaterima po osnovu javno-privatnog partnerstva (JPP).*
- 6) *Izgradnja odvozne stanice i centra za prikupljanje smeća (Klina, Istok, Srbica, Novo Brdo)*
- 7) *Poboljšanje tehničkog i operativnog stanja deponije u regionu Prištine, u Miras-Obilić*

UTICAJ NA RAZVOJ

Sprovođenje ovih mera će pomoći smanjenju štete po životnu sredinu, ekosistem i kvalitet života građana, posebno zdravlja. Ulaganje u recikliranje i za tretman otpadaka će omogućiti njihovo ponovno korišćenje i pavratiti ih u funkciji razvoja industrije za tretiranje otpadaka i drugih industrija koje koriste reciklirane materijale kao sirovine. Ovo će omogućiti da privredni rast bude održiviji i od manjeg negativnog uticaja na životnu sredinu.

SPROVODJENJE NACIONALNE STRATEGIJE RAZVOJA

Usvajanje NSR-a svakako predstavlja korak napred u planiranju politike i monitoring sistema na Kosovu, što će pomoći u definisanju dugoročnog planiranja vlade.

Međutim, postavljene mere neće se primeniti samo zato što ih je vlada obuhvatila u Nacionalnoj strategiji razvoja (NSR). Da bi se ove mere pretvorile u konkretne rezultate, prvo treba ih pretvoriti u **merljive pokazatelje, sa dovoljnim resursima i uz prikladno upravljanje**. Planiranje, budžetiranje, zapošljavanje, komunikacija i monitoring i procena najviših prioriteta države treba da bude na najboljem mogućem nivou što mogu učiniti naše institucije. Čak, i u pogledu naše javne uprave, NSR je polazna tačka ka budućnosti.

Sprovođenje NSR-a će biti suštinski proces integrisanog sistema planiranja na Kosovu i zalagaće se na sledećim principima:

- **Mere sadržane u NSR će imati prioritet prilikom izdvajanja finansijskih sredstava dok ne budu u potpunosti finansirane i takodje će se pratiti izbliza uključujući tako i nepsrednu pažnju premijera.** Drugi deo prioriteta treba da se reši u sektorskim strategijama i drugim planskim dokumentima. Sektorske strategije i drugi planski dokumenti prioritet treba da daju merama NSR-a, rangirajući ostale sektorske prioritete na nižem nivou prioriteta.
- **Mere NSR-a će imati punu finansijsku pokrivenost, uz preferencijalni pristup svakom dodatnom izvoru iz državnog budžeta i/ili razvojnih partnera.** Osim toga, ove mere će se uneti u Deklaraciji srednjoročnih prioriteta Vlade koja prethodi Srednjoročnom okviru troškova i na kraju godišnjim izdvajanjima budžeta, kao i u godišnjem planu rada Vlade.
- **Sprovođenje NSR-a, rezultiraće napretkom u vladinom sistemu monitoringa prelaskom na merenje rezultata i učinka.** Ministri i institucije odgovorne za prioritete NSR-a izradiće jasne smernice za postizanje ciljeva NSR-a. Ovi dokumenti treba da budu smatrani kao javno posvećenje prema građanima Kosova, i predstavljeni razvojnim partnerima. Zahtevi za monitoring NSR-a će se fokusirati na ciljeve i indikatore višeg nivoa. Interakcija sa ministarstvima će se razlikovati od onoga koji naglašava poštovanje rokova na ono koje meri napredak u odnosu na performansu i ciljeve srednjoročnih i dugoročnih politika

1) Planiranje aktivnosti

Da bi se ostvarili ciljevi NSR-a, institucije koje su odgovorne za sprovođenje mera, treba da planiraju njihov rad sa preciznošću: Ko će šta raditi i do kada, a takodje i koliko će koštati. U roku od tri meseca od usvajanja NSR-a, ministri odgovorni za postizanje ciljeva treba da predstave i razmotre sa Kancelarijom premijera za strateško planiranje (KSP), **Putokaz koji detaljno navodi ciljane korake za sprovođenje svake mere** i pokriva period od najmanje četiri godine predstvaljajući konkretno:

- Sažeto objašnjenje obradjenih problema i logiku nakon intervencije;
- Očekivane ciljeve u realizaciji mera i nivo godišnjeg progressa koji se očekuje od njih;
- Glavne aktivnost za realizaciju, sa rezultatima i vremenskim rokovima za svaku aktivnost tokom planiranog perioda;
- Odgovorne institucije i/ili instucije podrške u svakoj od opisanih aktivnosti;
- Potrebne resurse za svaku od tih aktivnosti, uključujući budžet i stranu pomoć.

Svaki putokaz treba da obezbedi dovoljno informacija o tome kako će institucije informisati javnost o napretku u postizanju ciljeva NSR-a. Treba da identifikuje najmanje dve nevladine organizacije koje se smatraju kao predstavnici interesa ključnih partnera, koji će biti uključeni od resornog ministra u dijalogu koji će se odvijati tokom sprovođenja i bilo kakva velika promena koja će izvršiti u samom

Putokazu. NSR obezbeđuje instrukcije o pripremi i upravljanju putokazima. Ovi dokumenti će se koristiti za usmerenje procesa pripreme godišnjih planova rada.

2) Povezivanje sa drugim okvirima strateškog planiranja

I pored toga što njen glavni fokus biti u porastu, sprovođenje NSR-a će biti sredstvo za unapređenje agende Kosova za evropske integracije. U tom smislu, maksimalna pažnja će se posvetiti usklađivanju aktivnosti preduzetih za sprovođenje NSR-a sa Nacionalnim programom za sprovođenje SSP-a i potrebom za daljim usvajanje *acquis* EU-a. Priznavajući da dijalog sa EU-om podrazumeva jedinstven pristup i zahteve za izveštavanje, učiniće se svaki napor za uskladjivanje planiranja EI i praćenje sa okvirom sprovođenja NSR-a, SOT-a i GPRV-a.

Budući da je NSR vrlo jasna u smislu njenih prioriteta za ekonomski rast i uključivanje, Vlada je takođe angažovana u dijalog o ekonomskom upravljanju sa EU-om. Kao deo ovog dijaloga, Kosovo je pripremio Drugi program za ekonomske reforme (PER), koji postavlja 20 političkih aktivnosti planiranih za sprovođenje kako bi Kosovo bilo spremno da se suoči sa rastućim kompetitivnim pritiscima na regionalnom i na međunarodnom nivou. Aktivnosti uglavnom potiču iz mera NSR-a. Na mnogo načina, one predstavljaju elemente NSR-a o kojima EU i Kosovo bi željeli da imaju strukturirani dijalog, kao deo zajedničkog procesa ekonomskog upravljanja. Naime, dva dokumenta nisu odvojena, nego su deo iste celine. PER će biti ažuriran na godišnjim osnovama, dok će NSR biti predmet spoljne procene svake dve godine.

U tom kontekstu, Evropska unija je pokrenula, ono što se sada naziva Berlinski proces. U stvari, prepoznala je značaj poboljšanja infrastrukturnog povezivanja zemalja Zapadnog Balkana, između njih i sa EU-om. Krajnji cilj Berlinskog procesa je da se postigne dogovor o spisku ključnih infrastrukturnih investicija na Zapadnom Balkanu i poboljšanje opšteg stanja infrastrukture na Zapadnom Balkanu. U tom kontekstu, EU je pozvala zemlje da osnivaju nacionalne komisije za investicije (NKI) i da pripreme **listu prioriternih projekata (IPP)** za ulaganja u infrastrukturu. Prema tome, Vlada će obezbediti da će LPP služiti kao glavni instrument za koordinaciju programiranja ulaganja u infrastrukturu saobraćaja, energetike i životne sredine i da **će biti u skladu sa NSR-om.**

3) Izdvajanje resursa

Aktivnosti se ne mogu sprovesti bez finansijskih troškova. Kao predmet procene putokaza KSPa, vlada se obavezuje da integriše njen okvir strateškog planiranja **kako bi se obezbedilo da će finansijski izvori potrebniza sprovođenje putokaza** biti u potpunosti na raspolaganju u očekivanom vremenskom periodu. Naime, KSP Premijera, aktivnosti iz putokaza uključuje kao najviše prioritete Vlade u Deklaraciji srednjoročnih prioriteta, koju sastavlja svake godine kao strateški input za SOT. Trenutno, proces procene koštanja može se smatrati nezavršen, sa jasnim troškovima za neke mere i više sa indikativnim troškovima za ostale- u zavisnosti od toga koliko je mera detaljna.

Ministar finansija obezbeđuje da aktivnosti NSR imaju preferencijalni pristup resursima, počev od izdvajanja budžetskih granica u SOT, a zatim posebno u godišnjem budžetu. Budžet će registrovati mere NSR-a kao specifične pod-programe (kad god je to prikladno), tako da će imati punu pokrivenost. Izveštaji o izvršenju budžeta posebno elaboriraju raspoređivanje ovih sredstava, naglašavajući probleme (na primer česte preraspodele, kašnjenja u javnoj nabavci) koji treba da bude rešeni u cilju poboljšanja pravovremenog sprovođenja.

Ministar za evropske integracije obezbeđuje da su putokazi koje sprovode mere NSR-a, posebno one sadržane u PER, uključeni u dijalog sa donatorskom zajednicom za programiranje bilo koje pomoći i za razvoj. Posebno, MEI obezbeđuju da su planski sektorski dokumenti i drugi potrebni dokumenti potrebnih za programiranje IPA II i drugih fondova EU-a pripremljeni na osnovu glavnih prioriteta Vlade, kako je navedeno u NSR i u putokazima za njenu implementaciju.

Program Vlade Kosova 2015-2018 je definisao osnivanje Fonda za razvoj i zapošljavanje, čiji je cilj da podrži privatni sektor da bi služio kao glavni mehanizam za ekonomski rast i otvaranje novih radnih mesta. Shodno tome, Fond će biti glavno sredstvo za rešavanje visoke stope nezaposlenosti (kroz otvaranje novih radnih mesta), da smanji stalni trgovinski deficit, poveća razvoj inovacija u privatnom sektoru (povećanjem sposobnosti radne snage, privlačenjem stranih investicija i naučna istraživanja) i da smanji zavisnost od doznaka (stvaranjem unutrašnjih prihoda). Mehanizmi koji su uključeni u Fondu su predstavljeni u okviru prioriternih mera NSR-a.

Kroz njegove instrumente, Fond će podržati ekonomske sektore Kosova sa velikim potencijalom za rast. To će takođe podsticati razvoj u drugim oblastima privrede zasnovane na potrebama i potencijalima. Uglavnom fond će se fokusirati na podršku ekonomskim sektorima sa visokim izvoznim potencijalom i mogućnosti za substituciju izvoz, gde će ovi sektori biti određeni kroz razvoj industrijske politike na Kosovu. S obzirom na to, vlada ima za cilj da podstiče i podrži industrijski razvoj zasnovan na klasterima (grupisanjima), što je glavno opredeljenje pristupa NSR-a promovisanju konkurentnosti.

Fond je zamišljen kao fleksibilan i strateški mehanizam koji bi obezbedio koordiniranu podršku i usmerenu ka realizaciji obaveza utvrđenih u Nacionalnoj Strategiji razvoja. Stoga, u cilju sprovođenja visokih prioriteta NSR-a, Vlada će osnivati Fond za razvoj i zapošljavanje okupljanjem različitih inicijativa za podršku iz državnog budžeta i podršku razvojnih partnera.

U početku, Fond će funkcionisati kao koordinisan mehanizam pružajući potrebnu podršku prioriternim sektorima i vrstama ekonomskih aktivnosti putem njegovih instrumenata koji će obuhvatiti fond za garantovanje kredita, fond za subvencionisanje plata, šemu za strateške investicije, fond za razvoj ICT sektora, i mehanizam za razvijanje konkurentnost MSP-a.

4) Jačanje kapaciteta

U cilju boljeg korišćenja finansijskih izvora, institucije odgovorne za mere SNR-a treba da organizuju najbolje sistemi upravljanja i stručne veštine. To zahteva **jako povezivanje između primene NSR-a i procesa reforme javne uprave**. Medjuministarski savet Vlade, kojim predsedava ministar za javnu upravu je rukovodeći organ u ovom slučaju, koji koordinira reforme pod tri tematska stuba na čelu sa KP, MJU i MF.

Medjuministarski savet za RJU treba da odredi prioritete u koordinaciji mera i podmera uglavnom iz stuba 2. ove NSR-a (upravljanja i vladavine zakona) koji takodje ulaze u paket RJU-a (ilustrvano u tabeli koja sledi). Doprinos koji je dat punoj implementaciji ovih mera, uključujući odgovarajuće institucije i partnere u radu Saveta, je od suštinske važnosti za sprovođenje reforme koje važe ne samo za unutrašnje poslove birokratije, nego i za prosperitet svih građana.

Mere SNR-a za RJU	Odgornost za sprovođenje	
	Horizontalno rukov.	Sektorska primena
1 – Program daljeg regulatornog pojednostavljenja	KP (PK)	MTI + ostali
2 – Izvršenje analiza regulatornog uticaja	KP (PK i KSP)	MTI + ostali
3 –Podrška “one-stop shop” aranžiranju	MAP (nova jedinica +MALU)	MTI + ostali

4 – Podrška e-upravljanu za usluge G2B	MAP (nova jedinica & AIS)	MTI + ostali
5 – Reforma poreske uprave i carina	MF (& agencije sa prihodima)	MF, ag . sa prihodima + ostali
6 – Popunjavanje praznina u sistemu javne nabavke i e- javne nabavke	MF (APP, +RSJN)	Sva ugovorna tela

Takođe, za mere paketa RJU koje nisu uključene u NSR, Medjuministarski savet za RJU treba da obezbedi da postupci i izvori za poboljšanje sistema horizontalnog upravljanja (organizacija, osoblje, razvoj politike, pružanje usluga, finansijsko upravljanje, itd), prvo budu sprovedjeni, kad god je moguće, u institucijama odgovornih za glavne prioritete kao što je navedeno u NSR. Jačanje kapaciteta je od suštinskog značaja za realizaciju ciljeva Vlade.

5) Praćenje progressa

Povoljan tretman mera NSR-a treba da se garantuje merama odgovornosti, i sledstveno tome , periodično praćenje treba da se vrši **u okviru postojećeg Godišnjeg plana rada Vlade**. Koordinacioni sekretarijat vlade (KSV), zajedno sa KSP-om je odgovoran za praćenje napretka u implementaciji prioriteta NSR-a kao što je navedeno u godišnjem planu rada vlade. Očekuje se da nadležne institucije izveštavaju o napretku na kvartalnim osnovama u okviru standardnog ciklusa plana rada. KSP, na osnovu priloga odgoovrnih ministarstava koje se upućuju KSV-u analizira sprovođenje visokih prioriteta i obezbedjuje izveštaje za Premijera i Vladu- Analitički izveštaji o implementaciji visokih prioriteta NSR-a nakon razmatranja u okviru Upravne grupe za strateško planiranja dostavljaju se na informisanje i dalje razmatranje Komitetetu za strateško planiranje kojim upravlja premijer. Ovi mehanizmi treba da se bave rešavanjem potencijalnih prepreka koje mogu nastatu u implementaciji prioriteta u okviru NSR-a

Tokom ovog ciklusa, KSP je odgovorna za podršku MS u ostvarivanju ciljeva NSR-a usmerivši napore ka ciljanim rezultatima i ekonomskim ciljevima. U tom kontekstu, [jedinica] prati rad institucija koje sprovode putokaze NSR-a i organizuje redovno presipitivanje napretka za KP kako bi se kontrolisalo da li se upravljaju na osnovu podataka. KSP takodje podržava Premijera u identifikaciji poteškoća koje treba da se prevazidju putem političke intervencije, bolje koordinacije i finansijskih mera, mera upravljanja ili osoblja.

KSP obezbeduje postizanje konkretnih rezultata u praćenju aktivnosti kroz blagovremeno informisanje javnosti o napretku Vlade u postizanju ciljeva NSR-a, uključujući,kroz dijalog, nevladine partnere u Nacionalnom savetu za ekonomski razvoj. KSP u saradnji sa MF i uz podršku MEI obezbedjui da napredak u sprovođenju NSRa bude odražen u PKRE kao glavno sredstvo za dijalog sa Evropskom unijom o relevantnim temama.

6) Procena rezultata

KSP treba da obezbedi da NSR bude u potpunosti procenjena svake dve godine nakon njenog usvajanja, i ponovo na kraju njene završne godinie. Procene se fokusiraju na nivo ostvarivanja rezultata i postignutih i očekivanih ciljeva u pogledu indikatora NSR-a na visokom nivou. Procene će uzeti u obzir sredstva izdvojenih za sprovođenje i koherentnost njihovog trošenja u odnosu na mere i ciljeve postavljenih u NSR.

KSP će Vladi podneti **sveobuhvatnu i prikladnu metodologiju vrednovanja**, čija će implementacija može biti poverena mrežama nevladinih organizacija na Kosovu. Vlada, u skladu sa dijalogom o politikama sa EU-om i međunarodnim finansijskim institucijama može zatražiti ili uzeti u obzir nezavisne procene sprovođenja NSR-a od strane međunarodnih organizacija koje imaju reputaciju i stručnost u oblastima koje pokriva NSR

Zaključci procene mogu sadržati predloge za izmene i dopune ciljeva i mera NSR-a, okvir monitoringa i indikatore, kao i resurse koji su joj dodeljeni. NSR će koordinirati preispitivanje izveštaja o proceni od strane institucija odgovornih za sprovođenje NSR-a i predstaviti sve stavove pred Komitetom za strateško planiranje. Komitet za strateško planiranje u ime Vlade objavljuje izveštaje o proceni, pozva javnost na komentare i odgovore kroz promene u sprovođenju i prioritetima NSR-a, po potrebi.